

Alguns trets sobre el procés ideològic de la Universitat a Catalunya : segles XVIII i XIX

MONTSERRAT FIGUERAS I PÀMIES

1. Procés ideològic de la Universitat de Cervera al segle XVIII *fins a mitjans del segle XIX*

Per a exposar i entendre l'influx ideològic que Cervera ha exercit a Catalunya, cal fer un gran esforç d'objectivitat.

Hom no pot deixar-se endur de l'entusiasme exagerat, però tampoc no ha de caure en la prevenció, molt generalitzada a Catalunya, contra aquella Universitat. El punt de vista tradicional de la Renaixença catalana l'ha vista, únicament, com a filla de l'odi de Felip V envers Catalunya.

És complex valorar les causes que han pogut influir en l'ànim de Felip V per arribar a prendre la decisió de fundar la Universitat de Cervera; sembla, tanmateix, que se'n puguin assenyalar tres:

1. Deixar Barcelona sense universitat com a conseqüència de l'avversió que, des del començament del seu regnat, va tenir el monarca contra la Universitat de Barcelona, la qual aversió es va manifestar en el fet que, dos dies després d'haver estat presa la ciutat, el 16 de setembre de 1714, expedia el decret de trasllat de la Universitat a Cervera. «Sacar de Barcelona su ense-

ñanza era quitar de raíz las ciencias de Cataluña.» Avui dia, algunes d'aqueixes afirmacions són subjectes a revisió, però el fons és real. Hi havia, endemés, una raó d'ordre psicològic personal, que rau pel damunt de tot el que es diu, d'aixecar la ciència, etc. Era que «obsessionat per la mania de grandesa, veiem el rei només preocupat per aixecar un edifici que espanti el món, però sense cap preocupació per tot allò que havia de ser l'ànima de la Universitat: llibres museus, subsidis de cultura», etcètera.¹

La raó que dona són els aldarulls i avalots dels estudiants. Els disturbis eren constants a la ciutat.² Aquests avalots van contribuir a atiar el foc de la rebel·lió contra Felip V durant la Guerra de Successió. A més a més, segons que deia la primera redacció del decret d'erecció de la Universitat de Cervera, «La tenaz resistencia de los catalanes contra la debida sujeción a mi legítimo dominio que desconoció su perfidia en que se indujeron muchos sujetos notables de las universidades literarias de aquel país provocó en mi justicia y obligó mi providencia a mandar que se cerrasen las universidades...».³

Hi ha, això no obstant, un altre punt interessant i, potser, no prou valorat pel que fa a la supressió de la Universitat de Barcelona i a la línia ideològica i política de la Universitat de Cervera.

Les bregues i aldarulls provenien, en gran part, del doble corrent existent ja a Barcelona durant la Guerra de Successió. La Universitat de Barcelona era de línia i corrent «tomista», però hi havia el Col·legi de Cordelles, regit pels jesuïtes, de línia «suarista». L'oposició hi era contínua i profunda. Es dona el cas que, en ser suprimida la Universitat de Barcelona, els qui influeixen i s'imposen a Cervera són els jesuïtes. Aquesta influència els va venir del favoritisme de què gaudiren a la cort de Felip V del qual eren confessors habituals. Ells van tenir una gran part en l'aprovació definitiva dels estatuts i en l'expedició de tota mena de documents oficials tocant a l'establiment i organització de la Universitat. A més a més, aquesta influència va venir confirmada per l'afecte i protecció dels personatges més influents de la Uni-

1. CASANOVES, I.: *La cultura catalana al XVIII*. Ed. Balmes (Barna, 1953), p. 6. Sobre la creació de la Universitat de Cervera, hom pot consultar la Caixa 50 de l'Arxiu de Cervera conservat a la B.U.B. (Biblioteca de la Universitat de Barcelona).

2. RUBIO I BORRÁS: *Motines, algaradas de estudiantes en las Universidades de Barcelona y Cervera*. Ed. Estudio (Barcelona, 1914).

3. VILA BARTOLÍ, F.: *Reseña histórica de la Universidad de Cervera*. Llib. i Tip. Catòlica Pontificia (Barcelona 1923), p. 8.

versitat, com Finestres, que s'havien format al Col·legi de Cordelles. Felip V, tant en la cèdula d'erecció com en els Estatuts, va deixar consignat que l'ensenyança de la Gramàtica i Humanitats anirien a càrrec dels pares de la Companyia sobre els altres ordes religiosos, en assignar-los, a més d'una càtedra de Filosofia i una altra de Teologia suarista, la d'Escriptura i Hebreu. El P. Casanovas arriba a dir: «Creiem molt probable, per no dir quasi segur, que la direcció oficiosa dels primers nomenaments de la Universitat de Cervera es van fer al Col·legi de Cordelles».⁴ A més, a Barcelona, hi va quedar el Col·legi de Cordelles en funció de les càtedres de Gramàtica i Retòrica.⁵ Durant aquest període, la influència jesuïta hi serà total fins a la supressió de la Companyia. Creuriem que l'influx dels jesuïtes es deixa sentir en la supressió de la Universitat, tot i que s'insisteix que el jesuïta, confessor del rei, va aconsellar de mitigar la cruïsa dels mots amb què s'expressava la primera redacció del decret.⁶

2. Una altra raó que va motivar el rei va ser la necessitat de reduir els centres d'ensenyança que hi havia arreu de Catalunya. Era una necessitat coneguda i confessada de tothom. Hi havia vuit ciutats que tenien el privilegi d'Universitat en ser instituïda la de Cervera: Lleida des del 1300, Barcelona des del 1402, Girona 1446, Tarragona 1572, Vic 1599, Solsona 1620 i Tortosa 1645. El decaïment de la ciència era degut, en gran part, a l'excessiu nombre de petites universitats, que no tenien alumnes suficients ni rendes bastants. «Per tal d'aixecar la ciència catalana —diu el decret—, va concebre la idea de crear a Cervera una Universitat que fos èmula de les més celebrades Acadèmies d'Europa extingint, per tant, les altres escampades pel Principat.» Restaven, doncs, per aquesta providència, extintes i eren traslladats a Cervera tots els estudis. I no s'ha de permetre en cap més indret del Principat cap escola pública de les facultats majors.⁷ Aquesta i altres providències van contribuir a escampar i arrelar en els catalans l'avversió, la maledicència i l'odi contra Felip V.

3. Però, la raó que es fundés a Cervera va ser la que assenyala al preàmbul del decret, «teniendo muy presente mi actitud cuanto he debido de amor y constante lealtad de la fidelísima ciudad de Cervera, todo el tiempo que ocuparon mis enemigos aquel Principado».

4. CASANOVA, I.: *La cultura catalana del segle XVIII*. Ed Balmes (Barcelona 1953), p. 8.

5. VILA BARTOLÍ, F.: *Reseña...*, o. c., p. 24.

6. *Ibidem*, p. 8.

7. Cèdules i Provisions Reials, Cèdula Reial de 19 d'octubre de 1717.

L'orientació pedagògica general que pren la Universitat de Cervera per la influència dels jesuïtes és la de les escoles clàssiques fonamentades en l'estudi de les llengües sàvies i de la filosofia racional i no en el de les escoles modernes i ciències naturals.⁸

Per decret de fundació, hi havia càtedres de filosofia tomista, suarista, scotista, en filosofia i teologia.⁹ Però la filosofia romania en estat de petrificació dogmàtica. La divisió d'escoles havia donat lloc a una adhesió irreductible a certes tesi professades i jurades a priori com a dogmes infal·libles i havia creat un estat de guerra. A Cervera les coses han continuat de la mateixa manera, per bé que s'hi han imposat els jesuïtes i han arribat a dominar la situació.

Durant els primers cinquanta anys, o sigui, fins a l'expulsió dels jesuïtes (1767), la Universitat de Cervera ha arribat a gran altura en Humanitats i en Dret. Era molt normal, atès que són els dos punts en què es recolzen els jesuïtes. Josep Finestres ha estat el gran mentor de la Universitat i ha estat el gran jurista, però ha tingut sempre gran influx jesuític. Es va formar al Col·legi de Cordelles (Barcelona) i la seva relació amb els jesuïtes va arribar a límits que el mateix P. Casanovas diu que hom trobava estranys pels temps aquells. Era tingut com un jesuïta més i admès com el fundador de la Companyia. En aquests contactes familiars, més que de filosofia, hom parlava d'humanitats.¹⁰

L'influx del Col·legi de Cordelles a la Universitat de Cervera no es va limitar als primers nomenaments ni als primers anys. Finestres és, eminentment, jurista, però serà, per influx jesuïta, llatínia i hel·lenista. Creiem que fins i tot la dedicació de Finestres al dret romà i a les qüestions de dret natural depenen, en gran part, del contacte i familiaritat amb els jesuïtes. I, per al dret natural, connecta amb Suárez d'una manera particular. El

8. Així consta en l'enumeració i disposició dels quatre grups de càtedres a què es redueixen les creades a la Universitat de Cervera, tal com vénen enumerades als «Estatutos» que, per al govern i legislació del Gimnasi, va promulgar Felip V en 1725. Els exemplars d'aquests Estatuts són avui molts rars i tots ells manuscrits. Hom els pot veure a l'Arxiu Municipal de Cervera.

9. Les càtedres de Filosofia eren dues: una tomista i una altra suarista. Les d'Humanitats eren quatre: de Gramàtica llatina i grega, i una de Retòrica. Totes a càrrec dels jesuïtes. De Teologia hi havia set càtedres: dues tomistes, regides per dominics i agustins. Dues suaristes: una jesuïta i una altra benedictina. Una escotista, regida per franciscans. Una de Bíblia, regida per jesuïtes, i una de Moral, regida, també, per jesuïtes. Cfr. FOLCH, A.: *La Universidad de Cervera. Episodis de la Història*, Ed. Rafael Dalmau (Barcelona 1970), pp. 15-16.

10. CASANOVAS, I.: *La cultura catalana...*, o. c., pp. 84-85.

nucli principal de l'Escola de Finestres, el constitueixen sempre i quasi en forma exclusiva els jesuïtes.¹¹ La Companyia hi va exercir una influència poderosa i gairebé general. I aquesta intervenció li va venir, sens dubte, com de font principal, del favoritisme de què gaudien els jesuïtes a la cort de Felip V, i la circumstància particular en què es trobava la Universitat de Cervera als seus inicis, els jesuïtes saberen aprofitar-la, amb sacrifici d'alguns dels seus homes per tal de marcar la línia ideològica de l'únic centre universitari de Catalunya. Hi ha unes dades que semblen decisives. Després de construir el gran edifici de la Universitat, el rei hauria vist el fracàs de la seva obra si no hi hagués hagut ordes religiosos que van acceptar d'anar a Cervera. Cap home de mèrit no volia anar a Cervera amb un sou irrisori que, moltes vegades, no es pagava. La raó d'encomanar les càtedres a religiosos tenia com a finalitat que aquests, que vivien pobrament a les seves cases, poguessin ensenyar sense dispendis del rei. Endemés, es van buscar alguns joves que, en acabar els seus estudis, per un sou modest, van voler-se desterrar a Cervera i treballar en la fundació de la Universitat. Aquests van ser els principis vitals de la Universitat.¹²

La conclusió és obligada: la Universitat de Cervera tindrà una orientació eminentment jesuïta en Humanitats i Filosofia i, indirectament, en Dret a través de Finestres. Per aquesta raó, la renovació que es produeix en Filosofia durant els primers cinquanta anys en què dominen els jesuïtes és de renovació de llenguatge i esforç per tal d'eliminar els barbarismes propis de l'escolàstica. Només, quan a Barcelona van prenent més auge les ciències, se'n preocupen una mica a Cervera, més per les conseqüències que el prestigi de Barcelona els ocasiona, que per inclinació i convicció espontània dels professors.

Tot això sembla confirmar que aquest gran floriment de les humanitats a Cervera era obra exclusiva d'un grup, reduït als jesuïtes i a Finestres. En ser expulsats els jesuïtes, es treu a concurs una càtedra de Lletres Humanes. A la majoria, no l'interessa. Els uns, per manca de preparació i els altres pel fet de tenir una connotació amb els jesuïtes expulsats i amb la línia pedagògica i ideològica que havien imposat.

11. Id. p. 83.

12. CASANOVAS, I.: *Josep Finestres*. Estudis Biogràfics, Ed. Balmes, Barcelona, 1932, pp. 8-9. I, també, veg. CONILL, M.: «*Heroica vida y ejemplares virtudes del venerable Dr. D. Francisco de Queralt*. Imp. de la Universitat de Cervera. Cervera, 1736, p. 70. Cal assenyalar que Francesc de Queralt va ser professor a Cervera des del 1717.

A la història de la Universitat de Cervera, durant els seus 120 anys de durada (1716-1835), s'hi contemplen quatre etapes.¹³ La primera va de 1716 a 1726 i hi està representada per l'escolasticisme rutinari. La segona, 1726-1767, es caracteritza per l'aristotelisme eclesiàstic. La tercera, 1767-1814, desenrotlla un eclecticisme modern, i la quarta, de 1814 a 1835, és de franca decadència.¹⁴

13. MARAGALL, J.: *El pensament filosòfic dels segles XVIII i XIX*. Sèrie «Co-nèixer Catalunya», Ed. Dopesa 2, Barcelona, 1978, p. 24. Una altra divisió del període cerverí, és la que assenyala Frederic Vila Bartolí. N'exposa tres etapes:

1.ª De fundació, des dels seus orígens, 1714-1717, fins a la publicació dels estatuts que li va donar el seu fundador en 1727.

2.ª D'apogeu. Des de 1726 fins a la mort de Finestres en 1777.

3.ª De crisi, que s'estén fins a la mort definitiva del Gimnasi en 1842. Veg. VILA BARTOLÍ, F.: *Reseña histórica...* o. c. p. VI. Tanmateix, hem escollit la primera divisió en quatre períodes, puix que ens ha semblat més útil per a l'estudi dels corrents ideològics.

14. Gairebé tota la documentació referent a Cervera hom pot consultar-la a l'Arxiu de Cervera, existent a la Biblioteca Universitària de Barcelona. Així, a les Caixes de la 1 a la 10, sobre la creació de la Universitat de Cervera. Caixes de la 10 a la 20 contenen: Arxiu de la Cancelleria de 1820. Plans d'estudi (1825), barreja de dates, assumptes universitaris, provisions de càtedres, enterrament del canceller Ramon Llätzer de Dou.

Caixes 20 a 30. Contenen: Representacions, oficis, cartes, etc., sobre el cadastre total. Càtedres de 1822. Informes de l'Ajuntament sobre la situació de la ciutat durant el trienni liberal. Obres. Supressió, en 1769, de la Companyia de Jesús. Assumptes no acadèmics (1715-16). Estatuts (1731-1772), Hospital, Jubilació de Catedràtics, etc.

Caixa 30-40: Llicències de catedràtics. Càrrecs universitaris. Impremta 1726-1824.

Caixa 40-50: Càrrecs universitaris. Graus. Comptes de 1790. Supressió de la Universitat (1822). Ressenya de la Facultat de Lleis (1819). Ressenya de la Facultat d'Història (1829). Obres. Beneficis Eclesiàstics (1842). Assumptes no acadèmics. Reials Setis (1720-1758).

Caixa 50 a 60: Butlles. Creació de la Universitat de Cervera (1717-1730). Assumptes no acadèmics. Universitat de 2.ª i 3.ª Ensenyança de Barcelona (1823). Fur acadèmic (1718-30). Col·legi d'estudiants pobres (1829-1830). Hospital de l'estudi (1825-1826).

Caixa 60 a 70: Ensenyança extrauniversitària. Prohibició d'estudis (1746). Impremta (1782). Plans d'estudis de Medicina (1784). Assumptes no acadèmics. Rendes 1805. Relació autoritats (1840).

Caixa 70 a 80: Ordres comunicacions a la superioritat. Universitats no catalanes. Palma de Mallorca (1784-80). Doctors. Alumnes. Graus (1744). Provisió de càtedres (1793). Universitat de Cervera, contenció amb la ciutat. Catedràtics. Prerogatives.

Caixa 80 a 90: Relació d'autoritats (1849-50). Junta d'Hisenda (1831-33). Alumnes i assumptes no acadèmics.

Caixa 90-100: Graus batxiller (1792). Col·legi de Farmàcia de Sant Victorià.

Caixa 110-120: Facultat de Ciències Mèdiques (1844). Alguna habilitació d'estudis.

Caixa 120-130: Rendes. Dates diverses.

Caixa 130-140: Alumnes, provisió d'Hisenda.

Caixa 140-150: Rendes. Diversos.

Caixa 160-170: Rendes diverses.

La primera i segona etapes van ser dirigides pels jesuïtes fins a la seva expulsió en 1767. La tercera ho fou pels benedictins, des de la profunda influència que hi exerceix Feijóo i l'Escola de Sant Pau del Camp de Barcelona, i la quarta és de desconcert total, sense que ningú assoleixi imposar-hi una orientació. La ideologia que ha predominat en cadascuna de les etapes es fa ardu determinar-la, però crec que es pot afirmar:

Durant les dues primeres etapes en què han dominat els jesuïtes, oficiosament, portaven l'orientació de la Universitat de Cervera del Col·legi de Cordelles estant. En Filosofia i Teologia, la primera etapa fou d'escolasticisme, però els dominics van ser tomistes i els jesuïtes, suaristes. Quan s'ocupen de les teories modernes, és, únicament, per a impugnar-les. No hi havia possibilitat de coordinar-les amb les seves fórmules, ja fetes. Durant la segona etapa s'expurguen les qüestions inútils. A aquesta segona etapa pertany Mateu Aimeric, que és considerat com l'iniciador i alhora el representant més característic de l'anomenada escola filosòfica eclèctica certerina. Aquesta pretenia renovar l'escolàstica i el suarisme, bo i introduint-hi les ciències i les humanitats.¹⁵

Aimeric procedeix del Col·legi de Cordelles en el qual ha conegut les ciències i ha estudiat les humanitats. El Col·legi de Cordelles rebia l'impacte dels avenços de les ciències i de llur estudi que floria a Barcelona.

En el seu afany renovador, es va oposar a l'ensenyança que es donava als col·legis i a les universitats pel seu caràcter formulista i buit i, per la mateixa raó, va criticar els manuals de filosofia escolàstica i proposà la introducció a l'ensenyança de les ciències exactes i naturals com a mitjà de superar el retard en l'ensenyança.¹⁶

L'empenta donada a la restauració filosòfica per Aimeric fou secundada pel seu successor Tomàs Cerdà. En les seves conclusions de filosofia deixa ben clar els seus coneixements de

Caixa 190-200: Cúria acadèmica. Hisenda.

Caixa 200: Creació de la Universitat. Diversos. Hisenda.

Caixa 200 a 290: A la Caixa 260, Restauració de la Universitat de Barcelona (1835). Supressió de Cervera. Organització.

Com es pot veure, l'Arxiu apareix molt desordenat pel que fa a dates i assumptes.

15. L'eclècticisme a Cervera no té res a veure amb l'anomenada escola eclèctica francesa de Theodore Jouffroy i Victor Cousin.

16. DURAN, Eulàlia i FIBLA, Pilar: Veg. *Aimeric Mateu*, a Gran Enciclopèdia Catalana. Vol. I, pp. 344-345.

física experimental i, en 1816, el canceller Dou escrivia: «Que Tomàs Cerdà ensenyava a Cervera la filosofia amb la bona llum de les ciències exactes».¹⁷

Però hi va ser poc temps a Cervera. Fou traslladat a Barcelona, al Col·legi de Cordelles, i el va succeir Josep Ponç, deixeble seu.

És curiós l'interès que tenen els autors jesuïtes a mostrar que han estat els primers a introduir les ciències a la Universitat de Cervera. Ens fa sospitar que aquest interès prové que no podien dir la mateixa cosa a Barcelona i al Col·legi de Cordelles. Eren superats i anaven a remolc dels altres centres barcelonesos. Era important per a ells presentar-se com a iniciadors a Cervera. Per bé que en aquest moment poca cosa els importava Cervera. Quan un professor ha adquirit fama a Cervera, és traslladat a Barcelona.¹⁸ Els jesuïtes de Cervera, més que influir en la ciència, han influït en la depuració del llenguatge.¹⁹

La tercera etapa s'inicia arran de l'expulsió dels jesuïtes. Aquest fet va tenir grans conseqüències i va originar profunds canvis a Cervera. Junt amb ell, es trenca la ideologia dominant i entren en confusa barreja els nous corrents ideològics. Els plans d'estudi variaran fonamentalment. La línia pedagògica serà distinta.

Ja abans de l'expulsió dels jesuïtes, a Cervera existien corrents que tendien a la modificació de l'ensenyança. En la correspondència entre Finestres i Gregori Maians, pot veure-s'hi la controvèrsia existent entre els doctors de Cervera sobre els plans d'estudis. Ho demostra el fet que, als pocs mesos de l'expulsió, 6 de juny de 1767, el Reial Consell mana treure a concurs les càtedres d'Escriptura i Lletres Humanes. Va ser necessari crear el grau particular de Lletres Humanes, la qual cosa va donar lloc a la formació de dos bàndols: l'un, partidari i, l'altre, oposat.²⁰

17. VILA BARTOLÍ, F.: *Les ciències naturals a la Universitat de Cervera*, part II.

18. VILA BARTOLÍ, F.: *Reseña...* o. c., pp. 184-185. Veg., també, un judici general dels col·legis jesuïtes en Batllori. *Catalunya a l'època moderna*, o.c., pàgines 395-396.

19. LARRAZ, B.: *Relación de la vida del P. Pedro Ferrosola*, p. 13. I, també, GALLISSÀ, L.: *De vita et scriptis Josephi Finestres et Monsalvo*, Arxiu Dalmasas, Cervera, 1802. Veg., també, VILA BARTOLÍ, F.: *Reseña...* o. c., pp. 183 i —

20. *Cédulas y Provisiones Reales*, agost 1767 i GALLISSÀ: *De vita et scriptis...* o. c., p. 119.

D'ençà de l'expulsió dels jesuïtes, són els benedictins els qui dominen Cervera per mitjà, sobretot, de la influència de Feijóo i de l'escola de Sant Pau del Camp de Barcelona.

Aquesta etapa es caracteritza per la seva aversió a l'escolasticisme. Les tendències de l'Acadèmia de separar-se de les doctrines aristotèliques queden declarades en l'informe donat en 1771. Segueixen un rumb clarament eclèctic, que es va accentuant amb els anys, com ho demostra la decidida oposició que van fer els catedràtics que fos adoptada com a obra de text *La Filosofia*, de Francesc Jacquier. Simpatitzaven amb la d'Andrés de Guevara.

Aquesta aversió es veu reflectida en els treballs de diversos doctors que van estudiar i van ensenyar a les aules universitàries.²¹

Un cop trencada la línia fins aleshores imposada pels jesuïtes, cadascú segueix el seu autor favorit, i entren a través de la varietat de textos les, aleshores, modernes teories. Els benedictins estableixen un cert ordre de preferència de matèries: En Lògica, segueixen Descartes. En Física, Isaac Newton i Pierre Gassendi, i, en Metafísica, segueixen un semiocasionalisme en què les idees infuses tenen un parentiu amb els judicis morals de l'escocès Thomas Reid, alhora que poden relacionar-se amb les «nocions primeres» de Tomàs d'Aquino i amb les «veritats del sentit comú» de William Hamilton.²²

En 1771, hi ha un intent de renovació del pla d'estudis i, en aqueix mateix any, Carles III va decretar que en quedaven extingides les càtedres de l'anomenada escola jesuïta, havent-se d'ajustar la nova provisió a les doctrines de Tomàs d'Aquino i sant Agustí.²³

En 1779, per ordre del govern de Castella, es fixa un pla d'estudis que imposa el curs de Villalpando, eclèctic en Física i que va més enllà de Descartes i de Newton. De gran importància a la Física Experimental i a les Ciències Exactes, barreja les

21. Veg. autors en VILA BARTOLÍ, F.: *Reseña...* o. c., p. 337. I, també, veg. PARPAL MARQUÉS, C.: *Antecedentes de la escuela filosófica catalana en el siglo XIX*. Barcelona, 1914, pp. 34 i seg.

22. COMAS, A.: *Literatura catalana*. T. IV, Ed. Ariel. Barcelona, 1964, p. 113. Veg., també, CASANOVAS, I.: *Josep Finestres*, o. c. pp. 129 i 153. El procés de canvis de text i el sentit que això té, hom pot veure-ho a GALLISSÀ, L.: *De vita et scriptis Josephi Finestres et Monsalvo* o. c. pp. 123 i 119. I, també, *Cédulas y Provisiones Reales*, 5 d'agost 1767 i 12 d'agost 1768.

23. VILA BARTOLÍ, F.: *Reseña...* o. c., p. 222.

idees de Locke que havia après a Cervera. Tot i que el text de Francisco Villalpando, en si, fos de mala qualitat científica,²⁴ va tenir els seus efectes positius. Va servir per fer una crítica i una depuració de les teories. Aquesta etapa, per a molts, va ser i és qualificada com una època de confusió i desconcert davant la qual alguns van reaccionar amb un tradicionalisme a ultrança, però, per a les ments més capaces, va ser l'obertura vers nous horitzons. Jaume Balmes i Ramon Martí d'Eixelà, que han rebut l'impacte d'aquesta situació, han estat capaços d'assimilar els elements positius i fer renéixer l'interès per la Filosofia. Tots dos foren influïts per les idees de Locke, que havien après a Cervera.

La quarta etapa no té una línia de pensament doctrinal. Queda dominada per les qüestions polítiques, les guerres i la defensa de la Universitat per a Cervera davant la pressió que fa Barcelona fins que aconsegueix el trasllat de la Universitat.

En Dret, la línia ideològica de la Universitat de Cervera ha estat el regalisme. Era inevitable, atesos els orígens de la Universitat i les lluites que hagué de sostenir contra Barcelona. La matèria que més àmpliament va elaborar fou el Dret romà.

Els canvis d'orientació de les diferents etapes es deuen als influxos que ha rebut des de fora. Davant dels èxits de les ciències, a Europa es respira una sensació de plenitud i de confiança en la raó humana. L'home se sent fort. Ja no li calia la tutela de la religió, ni li eren necessàries les seves orientacions per a tenir una cosmovisió. Aquest esperit va crear, a Europa, la Filosofia de la Il·lustració, caracteritzada per la confiança en la raó humana, l'escepticisme en matèria de religió, la consideració que la Metafísica era ciència impossible, i, en definitiva, una actitud materialista.²⁵

L'actitud de Cervera davant d'aquestes idees, de bell antuvi, va ser de rebuig. El fet que hi entressin les ciències i algunes de les idees de la Il·lustració es deu a l'acceptació i progrés que

24. Francisco Alvarado qualifica molt durament l'obra de Villalpando: *¿No hubiera sido mejor que este religioso hubiera tratado de encomendarse a Dios, sin meterse a escribir una obra que sea la mogiganga de la filosofía y de la nación? ¿Quién le indujo a que saliese con ese centón tan malísimamente forjado, ni si habilidad tuvo para echar de ver los yerros de imprenta de los autores que copiaba?*» ALVARADO, F.: *Cartas Aristotélicas* (Madrid, 1825), p. 273, citat per FRAILE, G.: *Historia de la Filosofía Española desde la Ilustración*, BAC (Madrid 1972), p. 56.

25. DEL BERRIO, J.: *El pensament filosòfic català*. Ed. Bruguera. Barcelona, 1966, pp. 56-57.

tenien a Barcelona. El seu prestigi i acceptació a Barcelona va fer que les acollissin els jesuïtes del Col·legi de Cordelles i, a través d'elles, fer llur tímida aparició a Cervera. El Col·legi de Cordelles continuà essent el gran propulsor de la Gramàtica i Retòrica. En canvi, l'actitud de Barcelona després del desastre de 1714 va ser llençar-se pel camí del comerç, la indústria, la ciència. Així, es van formar a Barcelona dos corrents que, després de l'expulsió dels jesuïtes, van quedar reflectits encara amb claredat i amb conseqüències: la línia clàssica i la de les ciències modernes. Els jesuïtes saberen captar molt aviat l'orientació que prengué la vida barcelonesa, la importància que adquiriren les ciències, l'interès que suscitaven, motius pels quals hi dedicaren alguns homes.

Seran jesuïtes que procedien de Barcelona els qui les introduïran a Cervera: Aimeric i Cerdà. La raó del canvi ha estat la por de perdre el prestigi i l'alumnat. La lluita sorda que sempre es mantingué entre Barcelona i Cervera torna a treure el cap aquí des d'un punt que creiem de gran interès per tal de seguir l'evolució del pensament, el qual ha vingut sempre condicionat més aviat per circumstàncies externes que per evolució interna. D'aquí que, de vegades, sigui difícil poder seguir la línia lògica des de les idees. Hi ha fets històrics que han condicionat.

Un altre punt que ha influït en el canvi ha estat la Universitat de València; en l'aspecte intel·lectual ho demostra la relació epistolar entre Josep Finestres i Gregori Maians, iniciada en 1727.²⁶

València era, aleshores, la capital econòmica i intel·lectual dels Països Catalans, i la seva Universitat era, també, la més avançada, amb un pensament modern, il·lustrat, importat de l'estranger i que va difondre per la resta dels Països Catalans. Els pensadors d'aquell moment mantenien contacte amb València. Només cal recordar Finestres. L'economia de València era pròspera, circumstància que li va donar ocasió de tenir nombrosos contactes i intercanvis culturals amb els pobles que mantenia relacions culturals. En va resultar, d'aquests contactes, la importació de les noves idees que corrien per Europa i, d'aquesta manera, va introduir entre nosaltres la nova concepció de les ciències de la naturalesa.

També, a Catalunya, hi ha figures representatives de l'esperit il·lustrat, que van poder sostreure's a l'àmbit de Cervera i van

26. BATLLORI VOZ: *Josep Finestres en Gran Enciclopèdia Catalana*. Vol. 7, p. 477.

estudiar fora la filosofia moderna. Salvà i Campillo va buscar a França i a València allò que no podia trobar a Cervera.²⁷

És important d'assenyalar l'influx de la Universitat de València en el pensament de la Universitat de Cervera, per bé que València va influir molt més en el pensament de Barcelona que no pas en el de Cervera. Però hi ha una gran diferència entre allò que s'esdevenia a València, d'on un dels puntals fou Maians, i allò que s'esdevenia a Cervera sota l'influx de Finestres. Maians representa l'escola valenciana més avançada, antiescolàstica i antimetafísica. Torna a Plató i a Aristòtil, però no s'estanca en llur filosofia. Coneix Bacon i Descartes i accepta l'Eclecticisme, però no com a última paraula, sinó com una transició entre la ciència antiga i la moderna. El pensament de Locke i de Condillac arribaria a Cervera des de València.²⁸

La Universitat de València fou considerada la més innovadora. La de Cervera, en alguns aspectes, va a remolc de la de València, i, en altres, es manté tancada i poc favorable a l'acceptació dels nous corrents. Nogensmenys, cal recordar que tant a València com a Cervera, l'entrada dels corrents empírics no es va produir al segle XIX, sinó que s'hi anaven imposant des del XVIII.

L'obertura vers els nous corrents ha estat molt moderada a Cervera. Més que d'obertura, cal parlar de timidesa davant els nous corrents ideològics. La línia de pensament filosòfic a Cervera fins als començaments del XIX serà d'un eclecticisme que intenta conjunir la llibertat de pensament amb la religió, la conciliació del redescobriment de la naturalesa física i del mètode experimental amb el manteniment dels principis racionals que protegeixen una cosmovisió de faïçó aristotèlico-tomista.

La correspondència entre Maians i Finestres ens forneix una clau per poder desxifrar el perquè d'aquest fenomen. Aqueixa correspondència, ultra patentitzar la diferent actitud que, davant de les noves teories, adopta Maians o Finestres, es deu al fet que Maians viatja sovint per Europa i, en canvi, Finestres no es mou de Cervera. Tots dos es troben enfront d'una autèntica revolució ideològica. En tot Europa s'havia produït el pas d'una visió dogmàtica i teocèntrica a una visió antropocèntrica. Tota filosofia, des de Bacon als racionalistes, reflecteix aquest fet. La revelació es converteix en un deisme exigít per la consciència

27. DEL BERRIO, J.: o. c., p. 57.

28. MARAGALL, J.: *El pensament filosòfic...* o. c., p. 27.

de l'home. Déu s'allunya en tant que creador i es retroba a la consciència. Aquestes idees, difícilment, eren acceptades a Espanya, que es retreu davant les noves ideologies que poguessin desbaratar les seves estructures socials i les creences dogmàtiques religioses. Aquest llast, l'arrossegà Espanya durant tot el segle XIX. Qualsevol nova teoria, hom intentarà camuflar-la o compaginar-la amb una metafísica aristotèlico-tomista.²⁹ Això pot explicar els extrems anàrquics i revolucionaris, d'una banda, i l'integrisme tradicionals, d'altra, així com la reacció que suposa el naixement de la filosofia del sentit comú i la postura de la major part de la burgesia. Obertura, però amb moderació. Així queda exposada l'actitud de Cervera en l'aspecte filosòfic. Actitud no del tot negativa, però sí ideològicament pobra.

En l'aspecte jurídic, la posició de Cervera és molt més positiva. La seva aportació ha estat gran. Hi ha una línia uniforme de la qual, en són l'eix Finestres i Ramon Llàtzer de Dou. No hi ha hagut la lluita d'escoles com en Filosofia i Teologia. Endemés, en aquest punt, el pensament és molt més obert. Així, ha pogut influir, de forma decisiva, en els forjadors de l'escola jurídica catalana. Finestres³⁰ és la gran figura de la Universitat de Cervera. Però, Finestres és jurista i humanista, no filòsof. Aquest fet va influir que no hi poguessin entrar moltes de les idees i molts dels corrents. D'haver-los avalat Finestres, hi haurien trobat ressò.

Entorn de Finestres, es va formar el grup que més tard s'anomenà «Escola de Cervera» i, també, «Escola de Finestres». La seva característica va ser el conreu del Dret.³¹ Aquest fet ha estat el que ha donat nom a aquella Universitat en la vida de Catalunya.³² Finestres va ser el primer jurista de Catalunya al seu segle.

29. MARAGALL, J.: *El pensament...* o. c., pp. 22-25.

30. Breu biografia: Josep Finestres i de Monsalvo (Barcelona 1688 - Montfalcó, Lleida, 1777), va estudiar al Col·legi de Cordelles i a la Universitat de Barcelona i, posteriorment, a la de Cervera, on va ser catedràtic de Dret i vicescanceller. És autor de *Exercitationes Academiae*, de *In Hermogeniani iurisconsulti* (escrit el 1745 i editat el mateix any) i de *Praelectiones cervariensis* (1752) en les quals renova l'estudi del Dret civil i públic. Així mateix, va estudiar el Dret català en *Iuris catalaunici elementa* i de *Historia iuris catalaunici*. Però la seva actuació al front del grup d'estudiosos reformistes desborda el marc jurídic, de la qual cosa és prova la seva correspondència. Veg. CASANOVAS, I.: *Epistolari* (Barcelona 1933-1934) així com obres sobre epigrafia *Syloga inscriptorum romanorum*.

31. CASANOVAS, I.: *La cultura catalana...* o. c., p. 221.

32. CASANOVAS, I.: *Josep Finestres* o. c., p. 174.

A la introducció de la seva obra *In Hermogeniano*,³³ publicada en 1745, diu que el Dret romà és la llum que il·lumina totes les qüestions i resol tots els problemes que el Dret civil i canònic deixen pendents.³⁴ L'esmentada obra *In Hermogeniano*, a Catalunya, hom pot considerar-la la primera, en la qual es troben principis historicistes, encara que, naturalment, no a l'estil de la teoria de l'escola històrica de Frederic Carles de Savigny, sinó a l'estil de l'escola culta holandesa, la de crítica de fonts típica del XVIII.³⁵

En 1747, va començar l'obra *Juris Catalaunici elementa* i, en més, la *Historia juris catalaunici* que Maians volia publicar a València amb una *Historia juris valentini* que es proposava escriure. Però Finestres no va continuar l'obra, bo i tement que pogués «ensopegar amb quelcom que pogués ofendre la delicadesa del temps present».³⁶

El fenomen català és un element que té ressonància en Finestres en ordre a l'escola catalana. Fins que no fou elegit catedràtic, es dedica a explicar les *Institucions* de Justinià, però no es limitava a aquesta part del Dret, sinó que feia la comparació de drets, i així, mantenia la flama dels estudis del Dret català. Per aquelles dates, va emprendre el treball d'escriure unes institucions de Dret català a l'estil de les *Institucions* del Dret imperial. L'obra va quedar incompleta i no arribà a publicar-se.³⁷

33. Significat d'Hermogenià: Va ser un jurista romà d'època incerta. Finestres creu que és de l'època de Constantí. Cfr. FINESTRES, *Tractatus de pactis ad titulum tertium libri secundi codicis justiniani. Auctore Iosepho Finestres, etc., anno MDCCXXVI*, p. 415. Ho dedueix de la jurisdicció i prerrogatives dels magistrats. Hermogenià dona a entendre que el magistrat entenia en les causes. Finestres va publicar un comentari en tres volums a l'obra d'Hermogenià amb el títol: «*In Hermogeniani juris epitomarum libros sex, commentarius*. Cervarias lacetorum, typis apud Antonium Ibarram, viduam, anno MDCCCLVII. Per a seguir pas a pas la confecció i publicació d'aquests comentaris a l'Hermogenià, cal consultar les cartes de Finestres publicades per CASANOVAS, I.: *Josep Finestres: epistolari*. Vol I, II, 1933, 1934. Biblioteca Balmes (Barcelona). Cfr. per a les cartes en concret: CASANOVAS, I.: *Josep Finestres*. Estudis biogràfics (Barcelona 1932). Ed. Biblioteca Balmes, p. 415.

34. CASANOVAS, I.: *Josep Finestres o.c.*, pp. 171-181. Veg., també de RIQUER, M. i COMAS, A.: *Història de la literatura catalana*, vol. IV (Barcelona 1964), p. 111.

35. Vegeu introducció a l'Hermogenià en *Finestres et Monsavo*, Joseph, Barchinonensis J., Ctl. et in Philippico Cervariensis Athenea, Primarii legum antecessoris. *Exercitationes Academiae XII*. In *L. cum igitur, 2 Digestor, de Statu hominum ex libro Epitomarum Juris Hermogeniano J. Ctl. Accedit. Dissertatio de eodem Hermogeniano et ejus scriptis Cervariae*. Typis Academicis excudebat Immanuel Ibarra, Anno MDCCXLV, Introductio, p. 3.

36. BATLLORI, M. Voz: *Josep Finestres en Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. 7, p. 477.

37. Això ens consta per la correspondència de Finestres amb Maians, sobretot per les cartes núm. 176 del 22 de desembre de 1728, i la núm. 428 del 19 de febrer de 1747, i la núm. 1363 amb la 428, que és resposta de Maians. CASANOVAS, I.: *Josep Finestres: Epistolari*. Ed. Balmes (Barcelona 1933-1934).

La forma com van anar evolucionant els estudis jurídics a Cervera crea a Catalunya una mentalitat propícia a la futura acceptació de l'escola històrica de Savigny al segle XIX.

Després de Finestres, no es produeix, en l'aspecte romanístic cap escriptor que continués aquesta tradició, però és ben cert que el seu esperit històric va passar als conreadors del dret civil català, entre els quals destaca el publicista Dou.³⁸

L'obra més extensa de Dou va ser publicada a Madrid en 1800-1803, i es titula *Instituciones de derecho público general de España con noticia del particular de Cataluña*.

Dou fou elegit canceller de la Universitat de Cervera. El seu pensament pot concretar-se en dos punts: Conèixer que les lleis humanes han d'acomodar-se a les diverses circumstàncies i no ser producte de la intelligència, i que han d'acomodar-se als costums i psicologia de cada poble.

Hem insinuat ja la raó que pot explicar, en gran part, el perquè de la posició tancada de la Universitat de Cervera: la manca de contacte amb altres mentalitats. Aquest fet es confirma per l'actitud i cartes dels seus principals representants: la moda, diu Casanovas, del segle XVIII per a agermanar esperits d'uns mateixos ideals eren les Acadèmies. En tot Europa florien i es multiplicaven per dotzenes i centenars. Els de Cervera no hi sentien cap afecció. Maians va fer grans esforços perquè Finestres ingressés a l'Acadèmia Llatina de Jena, però no ho va aconseguir. Quan el mateix Maians va fundar l'Acadèmia Valenciana, Finestres, amb la més bona voluntat, va mirar que hi col·lores-sin alguns dels homes de Cervera i no en va poder convèncer cap. Les notes que hom troba a l'*Epistolari* de Finestres sobre l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona tenen sempre un aire de desconfiança i àdhuc d'ironia. De fet, cap ni un de l'escola cerverina no hi va entrar.³⁹

Fora de Cervera, no hi havia a Catalunya altre centre de cultura superior, en la secció històrica, que l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Els començaments varen ser literaris, però aviat li van assignar dos fins essencials: la història i la llengua de Catalunya. En història, van fer una tasca inestimable. Es va arribar a construir l'«Acadèmia de la Història». El seu primer fruit va ser l'obra de Josep de Mora i Catà: *Observaciones sobre*

38. CASANOVAS, I.: *Josep Finestres* o c., p. 203.

39. CASANOVAS, I.: *La cultura catalana...* o. c., p. 133.

los principios elementales de la historia. L'obra havia de tenir tres volums. El pla era una gesta heroica. Se'n va publicar el primer volum, que tractava de les fonts impreses i manuscrites. Dels altres dos volums, en va redactar els dos primers capítols. Finestres no va conèixer, ni va voler conèixer l'Acadèmia de Barcelona.

En una carta a Maians escrivia, parlant de Pere Serra i Postius: «És d'una Acadèmia literària erigida a Barcelona no sé pas sota quin cognom»... Cap esperança no tenia posada Finestres en aquesta Acadèmia.⁴⁰

Creiem que, altra vegada, cal recordar les relacions entre Cervera i Barcelona per entendre l'abast de molts d'aquests judicis.

El testimoni més explícit de l'antagonisme Cervera-Barcelona, l'addueix I. Casanovas en concretar-lo a Barcelona. Així, en el discurs de recepció de l'Acadèmia de Bones Lletres com a successor de Duran i Bas, el P. Casanovas va tractar el tema *Actualidad de Balmes*.⁴¹ A la Introducció recorda que l'Acadèmia de Bones Lletres, en els seus dos segles d'existència, ha congregat els homes més eminents de Catalunya en totes les rames de la cultura literària. Hi han pertangut membres de tots els ordes religiosos i innumbrables clergues seculars, però, fins avui, no hi havia hagut cap jesuïta. Aquest fet, per al segle XIX, té una explicació satisfactòria, però, per al segle XVIII, és un veritable enigma.

40. L'*Epistolari* de Finestres ens forneix notícies molt interessants pel que fa en aquest punt i a la relació entre la Universitat de Cervera i l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. A la carta núm. 275, després de reproduir-hi unes còpies iròniques, diu: «*Juzgo que V. M. entiende bien el idioma catalán*». A la carta núm. 527, diu textualment: «La Reial Acadèmia de Barcelona *multa et praeclara minatur*, ja fa temps que va de part; Déu vulgui que no en surti cap *ridiculus mus*», i a la núm. 551, escriu molt severament a Ignasi Dou que, des de Barcelona ha demanat a Cervera una dotzena de cada lletra grega d'impremta... i a la núm. 587, ironitza parlant del llibre de Josep de Mora Catà: *Observaciones sobre los principios elementales de la Historia*, publicat per l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, o la comunicació de l'Acadèmia de què parlava en la carta anteriorment citada. En diu que espera llegir-lo perquè, segons que diu Joan Impressor, és «una olla de cols», però, que millor digués «olla podrida» o plat de llengües, puix que hom assegura que hi ha alemany, anglès, italià, francès, etc. Crec que basta per acabar aquest punt, recordar la nota que ens ha conservat en fer la nota bibliogràfica d'un llibre escrit per Pere Joan Finestres amb el títol *Observaciones al libro: Academia Real de Barcelona*. En la carta núm. 143 fa esment d'un llibret titulat *Equivocaciones que, de paso, se han observado en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. De fet, compulstant-ne l'edició, es veu que la majoria de descuits són de tipografia i no es poden atribuir als doctes acadèmics).

41. CASANOVAS, I.: *Actualidad de Balmes*. Imo. Atlas. Barcelona, 1921.

El període 1700-1707, que és el període de fundació i primer impuls de l'Acadèmia, és el de més gran floriment literari que mai la Companyia ha tingut a Barcelona i a Catalunya... El Col·legi de Betlem i el de Cordelles eren la seva millor expressió, i afirma que els jesuïtes varen ser la causa principal, no única, de la creació de la Universitat de Cervera, però cap d'aquests jesuïtes no va pertànyer a la l'Acadèmia de Bones Lletres. Casanovas, parlant en concret del P. Rocaberti, es pregunta per què no pertany a l'Acadèmia, i se'n sorprèn. Era l'esperit tradicional de rivalitat de la Universitat de Barcelona contra el Col·legi de Cordelles, que havia buscat un nou estil de defensa en l'Acadèmia. L'hostilitat dels universitaris va anar creixent després d'haver suprimit Felip V la Universitat de Barcelona i haver fundat la de Cervera, la qual va ser, essencialment, jesuítica. Sorprèn vivament no trobar a la llista dels acadèmics cap dels grans literats de Cervera, ni jesuïtes ni no jesuïtes. Ni Finestres, ni Dou, ni Aimeric, ni Larraz, etc. És més: un dels germans de Finestres ha deixat un manuscrit amb el títol *Equivocaciones que, de paso, se han observado en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. La qual cosa sembla significar que Cervera mirava amb mals ulls l'Acadèmia de Barcelona. L'oposició que hi estem trobant sembla prou clara.⁴²

Hi ha una afirmació molt significativa de Casanovas en ponderar l'esforç realitzat pels homes de Cervera, que confirma aquest aïllament i manca de contacte amb altres centres i l'elaboració del pensament des d'ells mateixos. Jutgen els altres des d'allò que ells són o creen. Hom no pot dubtar de llur capacitat i de llur treball. Però, els ha limitat al fet de tancar-se dins d'ells mateixos per creure's el centre de la veritat, «sense cap auxili oficial, quasi sense els elements més indispensables... i sense comunicació amb altres centres culturals de dins i fora d'Espanya». Aquest text, cal completar-lo amb un altre del mateix Casanovas quan parla de les relacions de Finestres amb els membres de la Companyia de Jesús. A casa de Finestres «apareixia l'últim llibre enviat per Maïans o per Dou; allí, se seguien els catàlegs arribats, periòdicament, de les grans llibreries de França, Holanda i Itàlia; allí, es formulaven judicis entre les obres d'actualitat; allí, es llegien amb afany les cartes que Finestres rebia d'altres personalitats de dins i de fora d'Espanya; allí, es discu-

42. CASANOVAS, I.: *Discurs llegit en la seva recepció a l'Acadèmia de Bones Lletres. Actualidad de Balmaes*. D. C.

tien, també, les qüestions de pura llatinitat, d'hellenisme, d'erudició clàssica, de mètodes d'ensenyança, d'humanitats...».⁴³

Els caràcters de promoció cultural de Cervera es poden resumir en cinc notes fonamentals: sentit jurídic, sentit filosòfic, sentit crític, sentit estètic i sentit científic.⁴⁴

Però, hi ha una nota que les caracteritza totes: l'autonomia. És important insistir en aquest punt perquè il·lumina tot allò que anem exposant sobre Cervera i Barcelona.

Hom ha proposat aquesta nota com el signe del valor dels homes de Cervera. S'aprofitaven de tot, però no eren arrendataris de ningú. Mirant només la història externa de Cervera, semblaria lògic que fos una colònia de Madrid. En la part administrativa era així, però, en l'aspecte cultural, era lliure, i la raó principal de l'autonomia cultural, la trobem en la vàlua d'aquells homes. Tenien tracte directe amb la ciència i es lliuraven més a la contemplació de les coses que a la lectura de llibres de què patien gran penúria.⁴⁵ Possiblement, s'hauria de valorar un fet que contribuïa a aquesta autonomia: creiem més exacte parlar de solitud. A molt pocs interessava el tracte amb Cervera. A les Universitats de Castella, pel tracte de favor que va rebre de bell antuvi de part del rei. I als centres de Catalunya, pel que va suposar la creació de la Universitat de Cervera per als centres d'estudi a Catalunya. Té raó Casanovas quan diu que, des de fora, era més ben vista que de dins.⁴⁶ Es va valorar i es va conèixer millor el treball de Cervera a l'estranger que a Espanya i, fins i tot, que a Catalunya, per tal com els estudis en què excellia no eren apreciats, en aqueix moment, a Espanya i l'actitud sentimental tampoc no era favorable a Cervera. La relació personal dels homes de Cervera amb els de Castella gairebé no la trobem, i, si alguna cosa transcendeix, és transitòria i de compliment. Els mateixos jesuïtes de Cervera tenen una absoluta independència dels altres col·legis de l'orde; estaven quasi incomunicats i, en tot, mostraven llur personalitat pròpia i conscient.

43. Ens limitem a adduir les cartes més representatives en aquest punt que considerem molt importants per a valorar les relacions Finestres-jesuítiques. Veg. CASANOVAS, I.: *Josep Finestres: Epistolari*, núm. 679 en què Finestres diu que va dinar amb el Provincial i altres cinc jesuïtes; la núm. 853 en què diu que va anar a la Mare de Déu del Camí; les núms. 680 i 722 en les quals, entre altres coses, diu el P. Pou que donaria tot el que valgués per veure Finestres.

44. *Ibid.*, pp. 286-291.

45. CASANOVAS, I.: *La cultura catalana...* o. c., p. 299.

46. *Ibid.*, p. 301.

A pesar d'aquest esperit autònom, Cervera no és una universitat solitària o una illa perduda en el mar de l'oblit. Va ser un mal per a la cultura aquest aïllament? Casanovas creu que no. Al contrari, era l'inici d'una forta personalitat, que cada vegada s'accentuava més, fins a l'expulsió dels jesuïtes. Però, de fet, aquesta comunicació els afermà massa en les seves idees.

Era molt difícil que en aquella institució cultural entrés la idea de la revolució, tot i que aquella era l'hora en què s'introduïen des de fora els primers crits de Rousseau, que invitaven a formar de cap a peus una humanitat nova, i les teories enciclopedistes tan buides com aparatoses. Aleshores, era el moment del predomini jesuïta, i tenia molta força un altre sistema regenerador, que és la tradició.⁴⁷

L'exposició precedent ajuda a comprendre les causes de la decadència de Cervera. La principal va ser l'oposició que, des del primer moment, li va fer Barcelona. Els enemics implacables en van ser les pruïges tenaces, els atacs constants i el clamoreig poderós de la ciutat de Barcelona per tal de recobrar el seu centre literari.⁴⁸

Aquest clamoreig va trobar ressò, sobretot, d'ençà dels començaments del segle XIX, però ja venia de lluny. Barcelona no va afluir en el seu entossudiment de recuperar la seva Universitat, i, en 1796, ja fa un pas favorable en aquest sentit. Tanmateix, en no arribar a realitzar-se, els centres literaris de Barcelona van començar una guerra sorda, oculta i sorneguera contra Cervera.⁴⁹

L'Ajuntament de Barcelona, a començaments d'aquest any, va elevar a Felip VII una sol·licitud suplicant el trasllat de la Universitat de Cervera a Barcelona. Van continuar les temptatives fins que, durant el trienni revolucionari, en van aconseguir el trasllat momentani. Fet molt significatiu que va marcar tot el procés posterior.

La segona causa de decadència fou l'expulsió dels jesuïtes, la qual va significar la de les Humanitats per tal com eren els

47. *Ibid.*, pp. 283-301 i 271-272.

48. VILA BARTOLÍ, F.: *Reseña...* o. c., p. 272.

49. Basta recordar el discurs pronunciat el 8 de desembre de 1802 a l'Acadèmia de Dret Públic Espanyol per un membre d'aquesta Acadèmia, el qual discurs, sense que s'hi anomeni ni un sol cop la Universitat de Cervera, és tot una oberta diatriba contra la conveniència i exigències que les «Partidas» exigeixen per a establir Estudis Generals. El discurs conservat a l'Arxiu-Biblioteca dels Missioners del Cor de Maria de Cervera es titula: «Discurso sobre la conveniència de trasladar a Barcelona la Universidad». Data: 1802. És manuscrit.

únics que les mantenien. De més a més, va ser aquesta rama la que més fama li va donar. Alhora que, amb la sortida dels jesuïtes, es va trencar el bloc ideològic que s'imposava i va començar una llibertat que, en cert sentit, va fomentar la desunió i la lluita interna.

També va ser perjudicial per al centre la intervenció dels reis en totes les universitats espanyoles, en virtut de reials ordres bo i modificant-ne els estatuts.⁵⁰

Un punt important dins de l'evolució de Catalunya, negatiu per a Cervera, va ser el fet de ser felipista. Per molt lamentables que fossin per a la Universitat els esdeveniments de la guerra dels francesos, més perjudicial va ser per a la vida acadèmica l'anomenada segona època constitucional. La Universitat es va dividir en dos bàndols. L'edifici, convertit en fort, ara de liberals, ara de reialistes, fou víctima de dos incendis. La publicació de la Constitució va convertir la ciutat en teatre de sagnants lluites entre constitucionalistes i reialistes, tot i que la majoria dels habitants de Cervera eren partidaris del partit reialista. En 1821, les Corts Constitucionals, pel Reglament General d'Instrucció Pública, suprimia les Universitats d'Alcalà i de Cervera. Barcelona no va aconseguir fer veure que Cervera no era prou per inculcar als joves les idees lliberals tan necessàries per a sostenir el sistema establert, i que Barcelona en reunia tots els elements necessaris.⁵¹

Passat el trienni revolucionari, foren restablertes les classes a Cervera. El canceller Dou va cridar tots els catedràtics que van enfugir-se de Cervera a causa de la guerra. Però va declarar «traïdors» tots aquells qui giraren l'esquena a Cervera durant el trienni revolucionari i en proveí les places amb altres subjectes. En va ser exclòs, també, qualsevol estudiant que hagués pres les armes a favor de la revolució.⁵²

Entre aquests «traïdors», hom hi troba Ramon Martí d'Eixalà, que, en el curs 1837, actua com a Secretari de la Universitat de Barcelona. També s'hi troba Joaquín Llaró, que va ser president de la «Sociedad Filosófica», que va fundar a Barcelona durant un quinquenni. Hi van pertànyer altres que procedien de Cervera.

50. *Ibid.*, p. 223.

51. *Ibid.*, p. 301.

52. Documentació universitària en Arxiu-Biblioteca dels Missioners del Cor de Maria de Cervera. Quadern núm. 3, I, també, documents transcrits de l'arxiu Camp. Quadern 3, números 1 i 2, existents a l'esmentat Arxiu-Biblioteca.

Un altre símptoma de decadència i de poca vitalitat va ser la minsa importància de la Biblioteca de la Universitat. Els documents públics i privats ens asseguren, tots alhora, el poc interès que hi hagué a millorar dependències, tan necessàries, si se n'exceptuen els esforços de Finestres i de Dou. El 1758 encara no tenia ni local.

El paper que ha tingut Cervera va ser possibilitar el ressorgiment espiritual i científic de Catalunya amb l'expansió del comerç, que apareix a les darreries del segle XVIII. L'afany de saber, l'establiment d'acadèmies i associacions i les tècniques en ciències pràctiques i experimentals s'han de considerar com si arrenquessin de l'impuls científic i investigador rebut a Cervera. Això no obstant, encara que hi ha un fons de veritat en aquesta afirmació, cal matisar i valorar-la un cop exposada l'evolució cultural de Barcelona. De Cervera estant, fóra totalment inexplicable.

Cal assenyalar que, més endavant, *La Patria*, periòdic de Madrid, va publicar la notícia, el maig de 1850, segons la qual la Diputació de Barcelona havia informat a favor del trasllat de la Universitat altra vegada a Cervera. *El Sol*, periòdic de Barcelona, va donar crèdit al rumor, i *El Bien Público* va dir que maldà d'esbrinar-ne la certesa, i va saber que no tenia cap més fonament que el que una comissió mixta de diputats i consellers provincials va cridar l'atenció del govern sobre la utilitat de reduir, en tot el que fos possible, el nombre d'universitats i posar-les en llocs adients per tal d'evitar la fatal tendència i la facilitat dels joves a dedicar-se a les carreres lliberals. Segurament influí Duran i Bas en l'actitud del Cos Provincial, per tal com, uns mesos abans, van aparèixer al *Bien Público* uns quants articles seus en els quals es queixava de l'abús de l'«empleomanís», i que la meitat dels llicenciats no sabessin què fer un cop rebut el títol. No recordem haver llegit a les actes de la Diputació cap referència a aquest assumpte.⁵³

En 1845, el diari progressista *El Barcelonés* va dedicar dos articles a defensar la Universitat de Barcelona, entre altres raons, per aquella que obligava gran nombre d'escolars a tenir una guarnició especial per a garantir l'ordre, com s'esdevindria si es trobés radicada en un indret petit.

Duran i Bas, en un article del 12 de juny de 1850 a *El Bien Público*, reconeixia que l'opinió s'inclinava a favor de la idea

53. CARRERA PUJAL, J.: *La Universidad, el Instituto, los Colegios y las Escuelas de Barcelona en los siglos XVIII y XIX o. c.*, pp. 94-95.

del trasllat, però ell era contrari a localitzar les Universitats en poblacions curtes com Cervera i, si el govern fes una cosa semblant, pagaria tribut a un parer, que, per general que fos, sempre seria inaccessible. No creia en allò que, «colocadas convenientemente» com volien els de la Diputació, hi guanyessin els estudiants en ciències i en moralitat i el govern en ordre públic, el qual, aleshores, constituïa la preocupació dominant després del difícil període de la guerra carlina, anomenada dels «matiners», i de la revolució europea.⁵⁴

2. Procés ideològic de Barcelona durant el segle XIX

El procés ideològic del segle XIX té els seus antecedents en l'estat en què va quedar la cultura de Barcelona i de Catalunya arran del Decret de Nova Planta (1716). Van ser suprimits tots els centres universitaris, llevat Cervera. Ja en el decret de l'erecció de la Universitat de Cervera es deia que «las Universidades de Barcelona, Lérida, Vich, Gerona y Tarragona y demás de aquel Principado, quedaban por esta Providencia extintas y trasladadas a Cervera... Y no se ha de permitir, en otra parte de aquel Principado, escuela pública de las facultades mayores». Però, com que alguns centres van fer l'orni, el 9 d'octubre de 1717 ratifica la supressió amb aquestes dictatorials paraules: «Mando absolutamente queden extintas así la dicha facultad de Gerona como la de Lérida y Barcelona y cualquier otra que haya en aquel Principado y que, en ninguna de ellas, desde la publicación de este decreto, se pueda haber conferido, ni conferir grado literario...». I el 12 de novembre declarava reus de lesa majestat tots aquells qui lliuressin els llibres, opuscles, poesies i altres escrits publicats a Catalunya des de 1705 a 1714. Com que va arribar al seu coneixement que, als collegis dels jesuïtes i dels dominics de Barcelona, hi acudia gran nombre d'escolars a oir Filosofia i Teologia, va prohibir aquesta mesura i va manar que només poguessin ensenyar als seus religiosos i domèstics. Però, els jesuïtes van aconseguir permís general per ensenyar en 1724.

Malgrat aquestes prohibicions, no mancaren tergiversacions a la llei. Era tal l'aversion que a Catalunya hi havia a la Universitat de Cervera que la inobservància de les lleis va anar creixent i es va anar escampant, uns cops sorneguerament, i obertament,

54. *Ibidem*, p. 96.

uns altres.⁵⁵ Aquesta venjança i opressió va contribuir, sobre manera, a engrandir i arrelar en els catalans l'aversion, la mal·dicia i l'odi al fundador de Cervera.

Dels decrets i ordres donats per defensar la Universitat de Cervera, se'n dedueix que gran nombre d'estudiosos buscaven tots els mitjans per evitar anar a Cervera. Se n'anaven amb els jesuïtes i dominics mentre va ser possible estudiar en llurs col·legis. Quan ja no fou possible, passaven cap a França i estudiaven a Tolosa. Això va motivar una altra cèdula del 23 de setembre de 1718 en la qual es prohibia als catalans, sota pena de nul·litat de graus, sortir a adquirir-los fora de les Universitats d'Espanya sense llicència expressa. Es va acudir a tots els mitjans per fomentar l'assistència a Cervera, però no s'aconseguí altra cosa que fer-ne més odiosa la Universitat.

Aquesta situació crea un clima de reacció contra els estudis que es donen a Cervera i a favor de tot allò que es pot realitzar a Barcelona i de Barcelona estant. Minvaran alarment els estudis d'Humanitats, de Filosofia i de Teologia i prosperaran els estudis de ciències experimentals i de Comerç.⁵⁶ L'odi al fundador de la dinastia borbònica va passar als estudis que promovia la Universitat que ell havia fundat. Crec que, en aquest moment, és oportú de notar que aquesta divisió entre Cervera i Barcelona, des dels estudis universitaris, va ser motiu d'una altra divisió dins, fins i tot, del camp filosòfic i teològic: els qui, en la línia de Cervera, volien un conservadorisme tradicional, i els qui, des de la mentalitat científica, buscaven una més gran llibertat ideològica. Això repercutirà, fins i tot, en la pràctica religiosa.

Des dels primers moments, Catalunya va reaccionar molt aviat i va organitzar el seu comerç dins dels límits estrictes que li foren concedits. Aquesta orientació marcarà tota l'orientació intel·lectual. El caràcter dels estudis que es desenvolupen a Barcelona és tècnic i experimental, orientat al comerç. Es vol tornar a aixecar el país, però sense cap contacte amb Cervera ni amb la seva ideologia. Des de tots els angles, cada dia va en augment el desenvolupament del positivisme, molt en consonància amb la línia de comerç, com ja veurem i el desenvolupament del Foment de Fàbriques, Junta de Comerç, Acadèmia, etc., etc.

55. Cèdules i Provisions Reials 9 d'octubre de 1717. Endemés, hi ha el decret del Capital Castel-Rodrigo de 12 de novembre. S'hi declaraven reus de lesa majestat tots aquells qui van lliurar els llibres, opuscles, poesies i altres escrits publicats a Catalunya des de 1705 a 1714.

56. Potser aquesta va ser una de les causes per les quals s'ha dit que el poble català no era afectat a la Filosofia, ans que defineix el seu caràcter com eminentment pràctic.

El bisbe Climent de Barcelona aconsellava Amat, en 1774, que ensenyés la Física segons el model aristotèlico-tomista, però despullada de qüestions inútils. De la seva banda, Amat, per pròpia iniciativa, hauria ja exposat la Física de Newton.

Barcelona, des del primer moment de la seva recuperació, va orientar els seus esforços a recuperar la Universitat. N'era el mòbil principal l'avversió a Felip V i a la seva obra. Barcelona no es va resignar mai a quedar privada d'un centre d'estudis superior i a restar obligada a anar a Cervera, i aquesta aversió, va saber fer-la arribar a tot el poble català. N'hem insinuat ja alguns fets que ens ho demostren en exposar les causes de decadència de Cervera. Ara, ens limitarem a assenyalar-ne algunes de reeixides. Algunes ciutats van obtenir ja el privilegi d'ensenyar. En 1722, el mateix Felip V concedia als servents dels Prebendats de Tortosa poder oir Filosofia i Teologia al Col·legi de Sant Domènec d'aquesta ciutat. Aquests estudis els servien per graduar-se a Cervera. Per causes diverses, en 1724, va concedir aquest privilegi a Tarragona i, al mateix any, van obtenir aqueixa concessió els jesuïtes de Barcelona.

En 1783, s'aconsegueix que els becaris del Seminari de Barcelona i del Col·legi de Cordelles tinguin, com a incorporats a la Universitat de Cervera, els cursos guanyats en aquells centres. Barcelona va aconseguir crear, en 1762, el Col·legi de Cirurgia Mèdica a l'estil de Cadis. Va ser tal el seu prestigi que, en 1768, es van suprimir a Cervera les càtedres de Cirurgia i Anatomia, i no es facultava el seu exercici si no s'havia aprovat aquesta assignatura a Barcelona. Cervera no tenia hospital ni mitjans per a la pràctica de la cirurgia. Així, a despeses de l'assistència a les aules cerverines, creixia el Col·legi de Barcelona.

Hi havia a Barcelona el clamor general per la devolució de la Universitat.⁵⁷ Hom aprofitava qualsevol circumstància per aixe-

57. És interessant explicar, aquí, que els orígens de l'antiga Universitat de Barcelona poden ésser consultats en uns «Apuntes» conservats a la Biblioteca Universitària de Barcelona: Caixa 330: «Apuntes para la reseña histórica de la Universidad de Barcelona», en 4 folis dobles. També s'hi guarda un petit quadern més extens en què, així mateix, es fa una curta història de les cinc que hi havia al Principat, en la qual tracta de llur fundació, govern, ensenyances, càtedres, graus, rendes, homes cèlebres, etc.; el relat arriba fins a l'any 1717 (Cap. IV, art. 1.er). La més gran atenció és dedicada a la fundació de les universitats catalanes:

En breu resum, comença per la Universitat de Lleida, fundada el setembre de 1300 per Jaume II d'Aragó en virtut del privilegi que li atorgà el Papa Bonifaci VIII per a l'ensenyança pública de totes les facultats.

Segueix amb l'estudi de Girona, creat el 9 de maig de 1446 pel rei Alfons V d'Aragó, i que, molt temps després, seria confirmat per Pau VI, en 1605.

car la veu contra la injustícia que s'havia comès en privar-la d'universitat. A pesar d'haver vist frustrades les seves esperances de recobrar el seu Estudi General durant el regnat dels primers

Del de Tarragona diu que va ser fundat pel cardenal Cervantes, el seu arquebisbe metropolità, per a l'ensenyança de Gramàtica, Filosofia i Teologia, amb un bidell i el seu rector, segons diversos actes de dotació per ell mateix el 5 de juny de 1572, 20 de desembre de 1574, del seu testament de 21 de maig de 1575 i del seu codicil de 12 d'octubre d'aquest mateix any, havent precedit la corresponent autorització apostòlica per a aquesta i altres disposicions pies».

De la Universitat de Cervera, res no s'hi exposa per «no hallarse su fundación en el archivo»; en canvi, a la de Barcelona dedica la més gran extensió i, encara que hi fa esment del primer intent regi de Martí I (23 de gener de 1398) de dotar la ciutat d'un alt centre universitari (Estudi General de tota facultat) al qual intent s'oposaria el Consell de Cent (1.er de febrer), temerosos de les concentracions estudiantils i de llurs possibles desordres, ni tampoc l'Estúdiu General de Medicina (desembre de 1400) i la Facultat d'Arts que el va completar (maig 1402) creant així sota la protecció d'aquest sobirà el primer centre universitari de Barcelona, *si que ens consta*, això no obstant, com l'Estudi General d'aquesta ciutat va ser fundat «en el día antes de las calendas de octubre de 1450 (30 setembre) per butlla de Nicolau V, atorgada a petició del Rei Alfons V i consellers de la ciutat «para ordenar y erigir en ella un estudio general para la enseñanza de todas las Facultades». No diu res, en canvi, de la nova oferta de Martí I d'una Universitat completa (1408) igualment refusada pels consellers, i que el privilegi reial de 1450 havia estat formulat tenint en compte el memorial aprovat pel Consell de Cent uns mesos abans (maig), i no el rei Martí, que posava a mans de la Universitat la facultat d'ordenar, com recentment ho ha demostrat el doctor Rubió i Balaguer.

Apartant-nos, de moment, dels esmentats «Apuntes», bo i donant un salt en el temps (retractació de Nicolau V al novembre de 1450, privilegi de Ferran el Catòlic, en 1488, i la seva revocació en 1510), direm, en poques ratlles, que la Universitat barcelonina, un cop assolida la seva categoria en temps de Carles I (octubre 1533), en confirmar el privilegi del seu avi, i després de les etapes d'esplendor, amb gran nombre de càtedres i deixebles, registrats a la segona meitat del XVI i principis del XVII (Ordenacions 1559, 1596 i 1629), la seva vida es va veure sovint alterada durant una centúria a conseqüència de les lluites del Principat amb la França de Richelieu, de la política assimilista del Comte-Duc (1640), de la guerra civil (1655) i de les discòrdies de la provisió de càtedres, principalment entre «tomistes» i «suaristes», que es reflectiren en aldarulls estudiantils. Començada la guerra de Successió, a l'adveniment de Felip V de Borbó al tron d'Espanya, Catalunya va adoptar el partit de l'arxiduc Carles i, amb ell, la Universitat, que també encarna un tradicionalisme a ultrança. Manifestat el desacord entre els catalans i Felip V, que tingué el suport de gran part d'Espanya i França, la Universitat de Barcelona seria la primera a exterioritzar, d'una manera ostensible, la seva animadversió vers el rei Borbó i el seu entusiasme pel pretendent austríac, que venia a representar un estatus de la «monarquia catòlica». Immersa en la lluita, aviat va ocupar un lloc en l'organització d'unes companyies d'estudiants i professors, que, amb llur heroisme, contribuïrien (de la mateixa manera que molts anys després, 1822-23) a la defensa de la Barcelona emmurallada. Veg. PALOMEQUE TORRES: *Los estudios... universitarios en Cataluña bajo la reacción absolutista y el trienio liberal hasta a reforma de Pidal (1824-1845)*. Publicacions de la càtedra d'Història Universal. Departament d'Història Contemporània (Barcelona 1974), pp. 6 i 7. Mentre va durar aquesta càtedra, el cos universitari docent i discent, immobilitista i tomista (els de l'Estudi) es va enfrontar amb els de l'Imperial Col·legi de Nobles de Cordelles, que, des del 1658, era a mans dels jesuïtes, defensors del suarisme i amb més grans desigs de modernitat i fermes punts de suport de Felip V, cosa per la qual hagueren d'abandonar la ciutat (*Ibidem*, pp. 7 i 8).

successors de Felip V, no va deixar de porfidiejar i, en 1796, va donar un pas molt favorable en aquest sentit.⁵⁸

Continua, aleshores, un treball de sapa entre els dos centres, una guerra sorda, sorneguera i de desprestigi, que va anar afeblint els ciments de la Universitat de Cervera i va acabar enderrocant-ne els murs.⁵⁹

Es va aconseguir la supressió de la Universitat. Primer, durant el període revolucionari. El 29 de juny de 1821, es van suprimir les universitats d'Alcalà i de Cervera.⁶⁰

58. *Ibidem*, 283.

59. *Ibidem*.

60. *Ibidem*, pp. 300-301. Existia un Pla d'estudis i autors, que s'havien d'estudiar interinament a les Universitats, segons l'exposició de la Comissió d'Instrucció Pública de 15 de setembre de 1820: Filosofia:

Elements d'Aritmètica, Algebra i Geometria (pels autors que hi ha costum de donar en els diferents establiments sense privar, per això, els catedràtics de preferir-ne d'altres que creguessin millors).

Lògica: Cèsar Baldinotti: «De rectae humanae mentis institutione».

Metafísica: P. Francisco Jacquier.

Aplicació de l'Algebra a la Geometria: El que s'ha disposat anteriorment per a les Matemàtiques.

LLEIS:

Filosofia i Moral	P. Francisco Jacquier.
D. Natural i de Gents	John Gottlieb Heicnecio
Hist. i Elements de Dret Romà	Idem.
Institucions de Dret Canònic	Domingo Cavalario (compendi)
Història del Dret Espanyol	Sotelo
Elements de Dret Espanyol	Il·lustració del Dret Reial d'Espanya, ordenada pel P. Joan de Sala
D. Polític i Constitució	Benjamí Constant, traduït per Marcial López
Economia Política	Joan Bara. Sanz (traduït a l'espanyol). Segona edició
Pràctica forense	Curis Filipica d'Hevia Bolaños
Retòrica	Hug Blair

CANONS:

Filosofia Moral	P. F. Jacquier
Dret Natural i de Gents	J. G. Heicnecio
Història i Elements de Dret Romà	Idem
Prenocions canòniques	Gregi Sigim. Sackis, Jus Publicum ecclesiasticum
Institucions canòniques	Domingo Cavalario (compendi)
Història eclesiàstica	Gmeiner Xaverio
Concilis generals	Larrea
Retòrica	Blair

En nota s'exposa que els qui aspirin a la Judicatura i Advocacia afegiran a aquests estudis els de la Història i Elements de Dret Espanyol, el de la pràctica forense i Constitució, pels autors abans esmentats.

Tanmateix, desencadenada la guerra civil entre liberals i reialistes, Cervera i la seva comarca van ser de les més afectades, la qual circumstància va precipitar els tràmits per a instaurar les classes a Barcelona. El Cap Polític, d'acord amb la Diputació, en va autoritzar l'obertura, i l'Ajuntament, en sessió de primer de febrer de 1822, després d'estudiar el mètode per a establir els *Estudios*

Per la proposta que el canceller Dou dona als oficis, ens n'assabentem del contingut. Fonamentalment, es tracta de l'erec-

de Tercera Enseñanza (estudis universitaris), va acordar que les càtedres funcionessin «de hecho» (Veg. CARRERA PUJAL, J.: *La Universidad, los Institutos...* o. c., p. 59). Els catedràtics nomenats per l'Ajuntament foren: En Dret: Ignasi Vidal Pigem, de Moral i Dret Natural.

Josep M. Tudó, de Dret Públic i Constitució. Domènec M. Vila, de Principis de Legislació Universal. Joaquim Palaudàries i Ignasi Samponts, d'Història i Elements de Dret Civil Romà. Isidre Sobrerriba i Felip Bertran, d'Història de les Institucions de Dret Espanyol. Fèlix Illas, d'Història i Elements de Drets Públic i Eclesiàstic. Fra Albert Pujol, d'Història Eclesiàstica i Summa de Concilis, i Bartomeu Gresca, d'Institucions Canòniques.

Hi hagué algunes variacions. En no voler acceptar Tudó, fou nomenat Vila per a la seva càtedra, al qual es va confiar la direcció dels Estudis. Samponts va passar a la càtedra de Legislació Universal i Joaquim Valls i Joaquim Palaudàries queden encarregats de la d'Història i Dret Civil Romà (*Ibidem*, pp. 59 i 60).

Domènec M. Vila fou nomenat després Rector de la Universitat de Barcelona (*Ibidem*, p. 67).

Més endavant, en 1851, segons la ressenya de la sessió inaugural del curs 1851, celebrada a l'església de la Mare de Déu de Betlem, era rector de la Universitat Marià Antoni Collado, el qual fou substituït l'any següent per Josep Bertran Ros. A la Facultat de Jurisprudència professaven, entre altres, Ramon Martí d'Eixalà, Felip Vergès Permanyer, Francesc Permanyer i Ramon Roig i Rei.

La Facultat de Filosofia comprenia, a més a més d'aquesta secció, les de Lletres i Ciències, i hi donaven classes de Literatura Espanyola, Llatina, Grega, Manuel Milà i Fontanals, Jacint Díaz i Antonio Bergnes de las Casas. Francesc Xavier Lorens Barba hi ensenyava Filosofia; Laureà Figuerola, Economia Política, Dret Públic i Administració. Hi hagué una càtedra de Notaria a càrrec de Fèlix M. Falguera (*Ibidem*, p. 96).

Més tard, en 1857, la segona Llei d'Instrucció Pública va consolidar la tendència centralista de la de 1845 (*Ibidem*, p. 100). Ihusionada la Diputació de Barcelona pel fet d'haver-s'hi graduat de doctor 241 llicenciats, va decidir, en setembre de 1869, donar caràcter definitiu als estudis complementaris i crear setze càtedres, dotada cadascuna de vuit-cents escuts.

Tot i que el Ministeri de Foment va refusar, al juliol, la súplica de les Diputacions de Barcelona i Salamanca en què demanaven poder-se quedar amb els drets d'ensenyança del doctorat que elles costejaven, la primera no la va suspendre, aprovant el març de 1871 les despeses i els ingressos d'aquella en les diverses facultats i els de la llicenciatura de la secció de ciències naturals, sostinguda durant el curs 1869-70. I va comunicar al rector que havia acordat donar un vot de gràcies als catedràtics i recomanats al govern per tal de recompensar-ne el zel, encert i desprendiment. Eren: Manuel Duran i Bas, Estanislau Reynals i Rabassa, Felip Vergès i Permanyer, Josep Flaquer i Flaire, Ramon Manuel Garriga i Nogués, Gaietà Vidal de Valenciano, F. Xavier Llorens i Barba, Joan Giné i Pertagàs, Vicenç Munner i Valls, Frederic Trèmols i Borrell, José Ramón Luanca del Priego, Federico Pérez de Honeras, José Castelar Seco, Josep Planelles i Giralt, Antonio Sánchez Comendador i Miquel Maisterra (*Ibid.*, p. 106). El fet que es donés a Duran, en 1869, la càtedra de Filosofia del Dret amb motiu dels dits estatuts del doctorat i no a una persona de tendència esquerrana, tal com es va fer en qui-sap-les facultats espanyoles com a conseqüència de la Revolució del 1868, potser és degut al que anteriorment hem dit: que Barcelona creà estudis per pròpia iniciativa malgrat haver-los refusat el Ministeri de Foment. I el fet és que, a la Barcelona del 1869, la ideologia dominant era la de la burgesia catalana, liberal i moderada, de la qual, tantes vegades hem repetit que Duran i Bas n'era el portaveu.

ció de la Universitat de Barcelona i la supressió de la de Cervera.⁶¹

Però, la supressió definitiva va arribar amb el reial decret del 10 d'agost de 1842: «Artículo primero: Se aprueba, definitivamente, la traslación de la Universidad Literaria de Cervera a Barcelona». Era la conseqüència natural d'un estat de coses que no podia prolongar-se. A la resposta que Dou fa als oficis que li han cursat, demana que es paguin els respectius sous als catedràtics i empleats que no s'havien passat a la Universitat oberta de Barcelona.⁶² La Universitat torna a Barcelona com a conseqüència lògica de la situació intel·lectual que havia assolit

Anys més tard, en 1884, el diputat Josep Elies de Molins va defensar una proposta seva perquè la Diputació creés una càtedra de Dret Civil Català a la Universitat, qüestió de palpitant actualitat per haver-se presentat a les Corts el projecte d'unificació de codis. Era ponent de la Comissió nomenada pel Cos Provincial el federal Josep M. Vallès i Ribot, el qual, les dues vegades que Elies de Molins li preguntà com seguia l'assumpte, no va aconseguir que li concretés res de res. Va insistir-hi el proponent en anys successius, però tot va ser inútil. (*Ibidem*, p. 110).

Però, com a resultat de les instàncies elevades pel Centre Escolar Catalanista i l'Acadèmia de la Joventut Catòlica, el març de 1891, la Diputació va nomenar una Comissió encarregada de proposar l'establiment d'una càtedra de Dret Civil a la Universitat amb caràcter lliure. Altres entitats es van sumar a la iniciativa.

Tanmateix, el ple de la Diputació, a proposta de la Comissió de Foment, va aprovar, al juny, el seu dictamen denegatori, sense cap oposició, bo i fent-hi constar que no discrepava del criteri dels instants, sinó que creia ineficaç la càtedra si no era revestida de caràcter oficial (*Ibidem*, p. 111).

Tanmateix, fins a l'actualitat, per ordre ministerial del 5 de juny de 1879, no es va assolir la creació de l'assignatura de Dret Civil Català amb caràcter oficial, malgrat que, ja al segle passat, Duran i Bas en va aconseguir l'ensenyança oficial. En 1894, s'insisteix en el doctorat per a Dret amb caràcter definitiu (*Ibidem*, p. 113). A partir de 1878, els plans de regeneració es formulaven per a tot i no hi van manca els qui van mirar d'implantar-los a la Universitat de Barcelona. El Dr. Miquel Fargas, Lluís Ferrer i Vidal i Joan Villalonga, directius de la «Unió Regionalista», adherida al programa del general Polavieja, van pactar amb el cap del Govern, Manuel Silvela, la concessió de l'autonomia universitària, però al projecte de descentralització que el govern volia presentar a les Corts, només hi figuraven uns articles dedicats a l'ensenyança, que no eren ni l'ombra del que s'havia convingut. (*Ibidem*, pp. 115-116).

Fins aquí, hem donat un ràpid cop d'ull sobre el vast panorama d'estudis universitaris de l'època en què es va moure Duran i Bas, primer com a estudiant i, després, com a professor universitari, i, encara que hagi estat en nota arran de la supressió de les universitats d'Alcalà i Cervera en 1821, això ens dóna, també, una visió més àmplia per a seguir el trajecte intel·lectual de Duran...

61. PALOMEQUE TORRES, A.: *Los estudios universitarios en Cataluña desde la reacción absolutista... o. c.*, pp. 300-301.

62. A l'arxiu de l'Institut Provincial de Lleida, hi ha la resposta que el canceller Dou dóna als oficis, un del Cap Polític de la Província de Lleida i un altre de la Direcció General d'Estudis. Per la resposta que dóna el canceller, hom pot collir el contingut dels oficis. La resposta és signada el 23 de desembre de 1822.

des dels centres creats amb el seu esforç. Era el reconeixement d'una situació de fet.

Es va consolidar, pels anys quaranta del segle passat, una èlite intel·lectual amb fesonomia pròpia.

Vicens Vives l'associa al deixondiment econòmic i espiritual de Catalunya. En aquest temps, hi ha una girada conservadora en la ideologia burgesa catalana. És d'un conservadorisme progressista ancorat en la tradició catòlica del país bo i acceptant, però, les realitats promogudes per la transformació econòmica i social de l'època.⁶³

El procés d'evolució ideològica va unit al religiós, econòmic i regionalista. A la segona meitat del segle XVIII, el corrent il·lustrat es presenta amb uns principis clars: fe en la cultura, valor de la cultura unitària i pràctica, necessitat de dirigir la cultura i l'educació... Els mitjans que proposa són els amics del país,⁶⁴ apropament a l'exterior maldant de fer venir estrangers a casa o d'anar els de casa a l'estranger. En conseqüència, amb això es crea un nou pensament, que es concreta en les ciències noves, en els nous problemes socials i econòmics, en la recerca d'un nou sistema polític i en l'impacte que tot això produeix en el pensament.⁶⁵

Per tot Europa, el segle XVIII és el segle de la raó, més ben dit, de la Raó. El racionalisme i l'empirisme han de lluitar contra la tradició i els prejudicis, tal com hagueren de fer-ho en segles anteriors. Del contacte de la raó amb el món sensible, neixen les noves ciències de la naturalesa; del fet de replegar-se la raó sobre si mateixa, neixen les noves teories filosòfiques sobre el coneixement, fenomen amb què hom tendeix a l'imperi absolut de la raó en una mentalitat ràcio-empírica. Les reformes polítiques del segle XVIII no són altra cosa que l'estructuració racional de la societat.⁶⁶

Hi ha diversos agents en aquest procés. Cal recordar que, ja abans del decret de Nova Planta, el procés ideològic es trobava en punt mort. Fóra molt interessant i clarificador poder seguir

63. TRÍAS VALERO, J. J.: *Almirall y los orígenes del catalanismo*. S. XXI. Editores (Madrid 1975), p. 85.

64. D'aquí la creació de la «Societat Econòmica d'Amics del País».

65. BATLLORI, M.: *Catalunya a l'època moderna, les relacions hispano-franceses del segle XVIII. Recerques d'Història Cultural i Religiosa*. Edicions 62 (Barcelona 1971), pp. 390-391.

66. *Ibidem*, p. 393.

el procés ideològic d'ençà del decret de Nova Planta, dels Col·legis de Santa Catalina, de Cordelles i del Seminari de Barcelona. En aquests centres, s'ha mantingut el pensament filosòfic i s'hi han radicalitzat les posicions fins a arribar a l'etapa d'intransigència que hi trobem després. D'altra banda, s'hi desenvolupa la ciència i la tècnica orientada del tot al comerç i a la indústria. Ha sorgit un grup d'intel·lectuals que han intentat salvar la seva fe i les seves creences, bo i obrint-se, això no obstant, al progrés. Hi ha uns passos que creiem fonamentals per a comprendre l'etapa posterior.

A Espanya, el centre més important d'ensenyança mitjana és el dels jesuïtes. A Barcelona, hi va quedar el Col·legi de Cordelles. Els col·legis jesuïtes havien reaccionat a Europa des de primers de segle. Aquesta reacció va arribar, també, a Espanya. Diu Batllori, parlant dels citats col·legis: Observaven la Filosofia Escolàstica, però per la porta oberta, per les ciències modernes, hi entrava no solament la Física de Galileo i de Newton, sinó que hi entraven, també, les Matemàtiques i la Filosofia de Descartes. Els estudis de crítica històrica s'havien fet pas en el regnat de Ferran VI. Era una evolució molt lenta que, quan s'aconseguia, ja quedava endarrerida en relació amb les cultures de les classes intel·lectuals dirigits.⁶⁷

Pel que fa als seminaris, mentre van funcionar els col·legis jesuïtes, es van emparar al seu nom. La fundació de seminaris pròpiament dits és conseqüència de l'expulsió dels jesuïtes. Aquets seminaris independents formulen uns plans d'estudis en la línia dels nous plans pedagògics a les facultats teològiques ja existents a les Universitats. És clara la importància d'aquestes fundacions per a la cultura «Il·lustrada» en el camp religiós. La reacció contra el molinisme i probabilisme dels jesuïtes arrossega la ràpida introducció d'autors parajansenistes i, amb ells, el més estricte regalisme en Dret canònic. Tot això, avui, ens sembla definitivament mort, però, a l'època de Carles III, era l'aspecte més nou i del dia. Això explica posicions posteriors que, també, van influir en altres àmbits. Recordem que «els formadors de Joventut» van ser sempre, en aqueixa època, entitats religioses.

Les institucions que han fomentat aquest procés ideològic són:

67. *Ibidem*, p. 395.

LA JUNTA DE COMERÇ,

que neix en 1758 i s'estén fins al 1847. La seva existència i eficàcia es comprova en la resposta que va donar a la crida de Cam-pomanes. No s'estableix la Junta de Comerç recomanada perquè ja existeix, d'ençà del 1758, la Junta Particular.

La raó o finalitat de la Junta era «regir l'activitat comercial i industrial catalana a nivell europeu». I és la veu de la burgesia. A partir de 1815, el paper de portaveu de la burgesia catalana va començar a ésser substituït per altres institucions, però va conservar una importància considerable fins a la seva desaparició en 1847.

Els trets que defineixen o, si més no, caracteritzen la seva activitat d'ençà de la seva fundació són: l'esperit innovador, el seu afany de progrés tècnic i la seva pruija en la difusió cultural i científica.⁶⁸ Va esmerçar diversos mitjans per assolir aquesta finalitat, com portar estrangers que ensenyessin les habilitats tècniques de llurs països i enviar obrers i artesans catalans escollits a l'estranger perquè observessin. Les pensions o beques a l'estranger s'iniciaren en 1776. Això suposa un gran influx estranger, que contrasta amb l'actitud de Cervera, tancada a qualsevol contacte amb altres centres.

Amb això, van aconseguir posar un element de progrés a la rêmora del Decret de Nova Planta que volia destruir-ho tot. Aquest organisme actiu va complir cautament la seva missió, sense alarmar massa el rei omnipotent, que podria destruir la Junta de Comerç,⁶⁹ la qual va realitzar, també, una tasca docent bo i creant algunes escoles. En 1769, comença l'esmentada tasca amb la creació de l'Escola de Nàutica. En 1772, funda l'Escola de Comerç. En 1804, 1805 i 1808, sorgeixen les escoles de Química i Mecànica. Després de la Guerra de la Independència i abans de la Restauració, crea les escoles d'Economia Política, Constitució i Jurisprudència Mercantil.⁷⁰ Tots aquests fets proven que es feia indispensable l'ensenyament a nivell universitari. Després de la guerra contra Napoleó es crea, entre altres, la càtedra d'Economia Política, una nova Escola de Dret Mercantil. De fet, cadascuna de les docències és erigida quan en sorgeix el professor adient. D'aquesta manera se suplia la fretura d'universitat. Creiem que

68. COMAS, A. i DE RIQUER, M.: *Historia de la Literatura Catalana*. T. IV, Ed. Ariel (Barcelona 1964), p. 118.

69. IGLÉSIAS, J.: *L'Obra cultural de la Junta de Comerç (1760-1847)*, Episodis de la Història (Barcelona 1969), 25.

70. COMAS, A., DE RIQUER: *Història de la literatura catalana* o. c., p. 121.

és molt vàlida l'afirmació de J. Iglésias⁷¹ que diu: «Sense els centres docents creats per la Junta de Comerç, Barcelona hauria perdut, intel·lectualment, un segle». Amb aquest procediment creatiu, es va preparar perquè la Universitat hagués de tornar a Barcelona.

LA REIAL ACADEMIA DE CIÈNCIES I ARTS,
fundada amb el nom de Conferència Físico-Matemàtica Experimental, en 1764.

Junt amb la labor cultural de la Junta de Comerç, va ser l'únic centre del seu temps que maldà de connectar amb l'activitat científica europea, bo i col·laborant, en alguns casos, en l'aplicació dels avenços més destacats a la indústria del país. Tot i que cal relativitzar molt, va realitzar, tanmateix, una tasca profunda i important.⁷² Fou fundada quan no existia la Universitat de Barcelona i era prohibida l'ensenyança superior, va donar cursos inicialment de ciències físiques i naturals i aviat el seu nivell es va elevar de tal manera que van començar les sessions per fer conèixer i discutir les novetats científiques i els treballs d'investigació.

LA REIAL ACADEMIA DE BONES LLETRES,
també influent en el període ideològic que estudiem. Hi ha tres notes que caracteritzen i defineixen la seva activitat mitjançant les seves tres etapes: interès per la història de Catalunya, interès per la llengua catalana i el seu conreu.

Les tres etapes en què es divideix la seva llarga història (1700 fins als nostres dies) són: L'Acadèmia dels Desconfiats, que neix el 1700, la qual pren aquest nom per influx de l'Acadèmia dels Confiats de París.

Va ser una de tantes societats literàries. A l'Acadèmis, hi assistien els «mininos» o alumnes del Col·legi de Cordelles.⁷³ El 1703, es desfà a conseqüència de la Guerra de Successió. El 1729, es reorganitza amb el nom d'«Acadèmia sense nom». Així va continuar fins al 1752. La seva finalitat fonamental fou la història. Investigar, sobretot, el passat històric de Catalunya i suplir els estudis superiors després del trasllat de la Universitat de Barcelona a Cervera per Felip V.

71. IGLÉSIAS, J.: *L'Obra cultural...* o. c., pp. 30-33.

72. LLUCH, E.: *El Pensament econòmic a Catalunya (1760-1840). Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana*. Edicions 62 (Barcelona 1973), p. 94.

73. COMAS, A. i DE RIQUER, M.: *Història de la literatura catalana* o. c., p. 81.

La tercera etapa, del 1752 fins als nostres dies. Es converteix en la Reial Acadèmia de Bones Lletres per la cèdula d'aprovació de Ferran VI el 27 de gener de 1752. Continua amb la finalitat fonamental de l'estudi de la història de Catalunya, però, en aquesta etapa, assoleix un profund sentit crític. Deixa de ser una tertúlia més o menys amena i esdevé una institució seriosa.⁷⁴ Una de les decisions va ser la redacció de la història de Catalunya.⁷⁵

L'ocupació francesa suspengué els treballs de l'Acadèmia, de 1807 a 1814. La seva restauració fou difícil. No havia aconseguit revitalitzar-se quan la revolució liberal de 1820 va donar entrada a 30 nous membres, la majoria molt joves i d'ideologia moderna: Ignasi Sampons Barba, Bonaventura Carles Aribau, Pròsper Bofarull. En general, va ser de caràcter conservador.⁷⁶

Amb el trasllat de la Universitat a Barcelona, va tenir un gran ressorgiment. Gairebé tots els catedràtics van passar per l'Acadèmia. Existia consciència acadèmica i de missió cultural. La major part dels conreadors de la filosofia catalana, durant el segle XIX, van passar o van pertànyer a l'Acadèmia de Bones Lletres.⁷⁷ De 1901 a 1936, es converteix en corporació especialitzada en història de Catalunya.⁷⁸

Duran i Bas ingressà a l'Acadèmia el 4 de maig de 1852 i hi romandrà com a membre més de cinquanta anys. Era de la generació de 1852 en què hi ingressaren Verges, Permanyer, Sivilla, Llorena, Mañé i Flaquer, Camprodon, Marià Aguiló. En les solemnitats en què s'havia d'honorar algun personatge, era Duran i Bas qui representava l'Acadèmia. Quan, el 1899, deixa el ministeri de Gràcia i Justícia, el rectorat de la Universitat i, fins i tot, la càtedra per a retirar-se a la vida familiar, també aleshores conserva el dolç retir de l'Acadèmia de Bones Lletres com extensió de la vida familiar.⁷⁹ D'aquesta Acadèmia, en va ser president de 1901 a 1907. El 3 de maig de 1902, des d'allí, llegeix el discurs titulat: *Pàgines d'Història contemporània*, en què tracta de la vida intel·

74. COMAS, A. i Riquer, M.: *Història de la literatura catalana* o. c., p. 91.

75. Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, T. V. XXV, pp. 275-304.

76. Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, o. c., p. 292.

77. SERRA I HUNTER, J.: *Les tendències filosòfiques a Catalunya durant el segle XIX* en Discursos llegits en la Real Acadèmia de Buenas Letras. 27 de desembre de 1925. Barcelona 1925. Tip. Atlas, p. 7.

78. COMAS, A. i DE Riquer, M.: *Història de la literatura catalana* o. c., pp. 300-301.

79. CASANOVAS, I.: *La actualidad de Balme*. Discurs llegit en la recepció de l'Acadèmia de Bones Lletres (Barcelona 1921), p. 10.

lectual de Barcelona a mitjan segle XIX i de les seves diferències amb la de Madrid i altres poblacions en els diversos aspectes literari, artístic, científic i de la instrucció popular.⁸⁰

El 20 i 21 de desembre de 1902, llegeix el seu estudi sobre *Martí d'Eixalà i les seves lliçons sobre els sentiments morals. L'home i la seva doctrina*.⁸¹

L'ambient intel·lectual i literari de Barcelona durant el primer quart de segle XIX es pot veure a l'obra de Manuel de Montoliu: *Aribau i la Catalunya del seu temps*.⁸² Contribueixen, en gran manera, a formar aquest ambient l'ensenyança en tots els seus graus, les acadèmies i les corporacions científiques i literàries, la premsa i els llibres. La retirada de les tropes franceses el 28 de maig de 1814 assenyala un període de restauració dels estudis que s'havien iniciat ja a l'època anterior. Aquest ambient de cultura va anar progressant de forma que, en 1823, se'n presenta un magnífic document de l'estat de la cultura intel·lectual, a Barcelona, en aquesta data. En el número del 31 de desembre de l'any 1823, la revista *El Europeo* publica un extens treball amb el títol «Revista de Barcelona en estos últimos tiempos». Es tracta d'una estadística molt documentada i molt ben classificada de la vida intel·lectual de Barcelona.

És també interessant detenir-se en les empreses editorials dels primers decennis del segle XIX. L'obra de Walter Scott va trobar en López Soler, un decidit campió i un incansable propagandista. La campanya va tenir èxit, i Roca i Cornet, al *Diario de Barcelona*, sovint publica estudis elogiosos de les més famoses obres de l'escriptor escocès. Antoni Bergnes de las Casas va fundar, en 1833, la seva editorial i es dedicà, principalment, a la traducció de les obres de Walter Scott. Deixem altres editorials, però hem volgut fer esment d'aquestes dues per tractar-se de les obres de Walter Scott, que han tingut tan decidit influx en el corrent històric de Catalunya. És l'ambient en què ha nascut Duran i Bas, que s'adherirà a l'escola històrica de dret.

Les institucions anteriorment esmentades han marcat profundament el pensament de Barcelona i han obert un camí als homes que volien sintonitzar amb els progressos de les ciències

80. Cfr. Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, T. I (1901-1902), p. 323.

81. *Ibidem*, 427.

82. Cfr. MONTOLIU, M.: *Aribau i la Catalunya del seu temps*, Institut d'Estudis Catalans (Barcelona 1936), pp. 45-64.

i del pensament. Molts dels qui havien cursat a Cervera han trobat una possibilitat de completar llur formació a Barcelona i s'hi han establert. Dou es queixava dels qui havien desertat de Cervera per passar-se a Barcelona i a tot allò que ella representava. Un cas típic i conegut és Martí d'Eixalà. És un fet al qual creiem que no s'ha prestat gaire atenció pel que toca a la situació del pensament del segle XIX a Catalunya. Des d'aquesta perspectiva, es pot enjudiciar la raó i el sentit dels tres corrents ideològics que trobem en aquest període: els qui van estudiar a Cervera i es mantenen fidels a la línia que va anar adoptant Cervera, fins i tot els darrers anys; els qui completen la formació rebuda a Cervera amb l'estudi de les ciències (el cas més característic és Balmes, el qual, després d'estudiar a Cervera la *Summa Teològica* de Sant Tomàs, es retira a Vic per a l'estudi de les ciències); els qui, de les ciències estant, elaboren llur pensament, lliures d'escolasticismes i de qualsevol tradició ideològica. Són tots els qui s'han format als centres creats a Barcelona i que es caracteritzaven per l'entusiasme per les ciències i el seu distanciament de Cervera.

Alguns, en exposar l'evolució i els caràcters d'aquest període, deixen de banda aquesta situació. Així, I. Casanovas sembla desconèixer l'avenç ideològic de Barcelona «que la cultura catalana del set-cents a Cervera neix i a Cervera mor amb la Universitat».⁸³ Les institucions creades a Barcelona hi han contribuït tant com la *Universitat de Cervera*.

Però les institucions no poden progressar si no hi ha, en elles, persones capaces de dinamitzar-les. En aquest període, Catalunya compta amb homes com Martí d'Eixalà, Llorens Barba, Ignasi Semponts, etc., els quals, des de l'ésser i estar a Catalunya, van obrir una llera profunda sense traumatismes ni revolucions. Van recollir en Filosofia i Dret la tradició anterior, que, amb gran llibertat, van aplicar als problemes del moment. Aribau, que, primer, fou entusiasta de sant Tomàs, després ens parla de la inutilitat de la recerca de l'essència de les coses, puix que, segons que diu, no tenim la facultat de conèixer-les. Aribau es presenta com un precursor del psicologisme i de l'empirisme de Martí d'Eixalà i del de Llorens Barba.⁸⁴

83. CASANOVAS, I.: *La cultura catalana...* o. c., p. 275.

84. BARRIO, J.: *El pensament...* o. c., p. 71. I PARPAL MARQUÉS, C.: *Antecedentes de la escuela filosòfica catalana del siglo XIX*, Imp. Comas i Portabella, (Barcelona 1914), pp. 59-60.

Martí d'Eixalà i Jaume Balmes s'han format a Cervera i en la seva etapa de decadència, però han estat capaços d'elaborar una línia de pensament, lliure del condicionaments de Cervera, i han tingut un influx en la formulació del pensament de l'escola de Barcelona. Balmes és un dels darrers deixebles de Cervera, ja que hi obté el doctorat en 1835, i és precisament en aquesta data quan comença el trasllat de la Universitat de Cervera a Barcelona.⁸⁵

La filosofia de Balmes⁸⁶ és un intent d'harmonitzar el tomisme i les escoles filosòfiques modernes. Però el projecte més ambiciós, en Balmes, és el seu pensament sobre la situació política del seu temps.

En el camp filosòfic, es mou en el nou escolasticisme, que pretén salvar l'ontologia tomista sense quedar-hi empresonat. Balmes troba un reforç per a la seva filosofia del sentit comú en la doctrina que ell anomena del «gran filòsof espanyol», Lluís Vives, de les obres i esperit del qual és imbuït.⁸⁷

Balmes pertanyia a la burgesia catalana, de mentalitat conservadora, oberta, tanmateix, a totes les innovacions i amb gran capacitat per a estimular la situació establerta. Però Balmes va més endavant que la burgesia. Assenta uns principis i hi és conseqüent. Participa en la concepció de la història com a «movi-

85. La Universidad de Cervera, després de la Guerra de la Independència, fou restaurada el 1814, suprimida el 1822, restablerta altra vegada el 1823 i traslladada, definitivament, a Barcelona, el 1836. BERRIO, J.: *El pensamiento...* o. c., p. 62.

86. Jaume Balmes neix a Vic el 1810, i mor a la mateixa ciutat el 1848. Ingressa al Seminari d'aquesta ciutat el 1817, estudia Filosofia i Teologia (1826-1835) a Cervera, i és ordenat sacerdot el 1834. Un cop de retorn a Vic i mentre ocupa la càtedra de Matemàtiques d'aquesta localitat (1836-1840), s'interessa per les ciències polítiques i socials. El 1844, se n'anà a Madrid on un grup d'antics moderats li va encarregar la direcció de la revista política *El pensamiento de la nación*. L'any 1846, en un viatge que va fer a Bèlgica, va conèixer la Universitat de Lovaina i tots els bisbes de l'Església belga. A París, el 1847, va viure la realitat revolucionària que regnava en l'ambient. Això no obstant, el seu interès es va centrar especialment a Itàlia, en el pontificat de Pius IX. Va tornar a Madrid on va escriure el llibre *Pío IX* (1847) en el qual afrontava la dificultat de valorar i jutjar la nova línia iniciada per aquest pontífex, la qual cosa li valgué d'ésser objecte de greus acusacions, fins al punt d'ésser considerat, per alguns, culpable de les revolucions de 1848. Aquest mateix any, atacat d'una greu malaltia, es va retirar a Vic on morí.

87. Només cal observar les substancioses notes al capítol V, tom I de *El Protestantismo*. Veg. BALMES, J.: *El Protestantismo comparado con el Catolicismo*, en Obres Completes, Biblioteca Perenne (Barcelona 1948), p. 427.

ment cap endavant».⁸⁸ D'antuvi, és la concepció de la burgesia catalana influenciada per les idees de la revolució francesa. Però la burgesia es va espantar davant les conseqüències. Així, s'explica la poca acollida que tingueren les doctrines socials i polítiques de Balmes en una societat tímida i cautelosa, poc procliva a reformismes a ultrança. Balmes es troba sol en el seu temps. La seva adhesió a la llibertat, a les reformes, a la tolerància i al progrés l'allunyaren de la dreta monàrquica espanyola. Els tradicionalistes catalans no l'acceptaven per la seva postura progressista i tan sols en van admetre la part més feble de la seva obra: la filosofia quan, en realitat, la cosa autènticament genial era el seu pensament polític i social. Però, a la burgesia, no l'interessava evolucionar massa de pressa. Només li'n va acceptar el pensament filosòfic. El problema social, o el de l'organització del treball, tal com l'anomena Balmes, la possibilitat d'alterar les relacions actuals entre el capital i el treball és el més greu dels problemes plantejats per la revolució del 1848 i el que enfosqueix les perspectives futures. Aquesta visió apocalíptica i profètica alhora va ser la companya de Balmes els darrers seus anys, i l'evolució posterior corroborà el seu pensament en la cosa fonamental. Fe i acceptació, que van acompanyades de molts dubtes i temors, que no s'expressen en el pla de les teories o principis, però que suren en la pila de judicis particulars.

Aquesta part de la seva obra fou deixada, de fet, de banda pels tradicionalistes catalans, els quals, per poder valer-se del seu prestigi, hagueren de silenciar-la i aïllar el gran pensador bo i reduint la seva obra a allò que hi havia de més fràgil: els tractats apologetics i filosòfics.⁸⁹

Des d'aquest punt de vista, el successor de Balmes, més que Torres i Bages, va ser Almirall, més radicalitzat i més conscient en les seves posicions ideològiques i polítiques, però menys documentat i més superficial.

Balmes accepta no solament el canvi produït per la industrialització sinó l'evolució política que aquest canvi suposa. Era el

88. En això podríem fonamentar la diferenciació entre l'adopció de Duran, en tant que portaveu de la burgesia i, en canvi, el rebuig a Balmes. Duran no era al·lèrgic i estava molt condicionat per la seva clientela burgesa. Es per això que no llença tesis revolucionàries i parteix d'una concepció estàtica de la història. En canvi, Balmes només estava condicionat pel seu sacerdoci, però no per circumstàncies externes. Les seves tesis podien ser molt més llençades i, per tant, rebutjades per la burgesia quan toca qüestions socials.

89. Fiol, V.: *El primer modernismo catalán i sus fundamentos ideológicos*. Ed. Ariel (Barcelona 1973), p. 93.

gran pensador que necessitava la naixent burgesia catalana del segle XIX. Però aquesta burgesia no va ser capaç d'assimilar-lo. La seva potència política i econòmica no arribava a tant.

Un altre pensador que, format a Cervera, accepta la ideologia sorgida a Barcelona és Ramon Martí d'Eixalà. Va néixer a Cardona (Barcelona) el 1808; estudià a Cervera on fou professor de Lleis. Pertanyia a la nova generació de liberals i romàntics que aflora al tercer període constitucional iniciat en 1833. Una Reial Ordre del 22 d'octubre de 1835 acceptà la petició de l'Ajuntament de Barcelona d'establir en aquesta ciutat unes càtedres de Jurisprudència, tenint en compte les dificultats que tenien els estudiants d'anar a Cervera a causa de la guerra civil. Aquestes càtedres s'incorporen als Estudis Generals. Martí d'Eixalà fou nomenat, també, professor de Dret Espanyol, i, en ser restaurada definitivament la Universitat de Cervera en 1837, Martí d'Eixalà hi va llegir la conferència inaugural el dia 18 d'octubre d'aquell mateix any.

Era una figura eminent en el liberalisme català ja aleshores tot i la seva joventut. Però no va formar a les files dels progressistes sinó entre els moderats i conservadors, tal com es podia preveure bo i tenint en compte la seva posició filosòfica. D'aquí que, en arribar els progressistes al poder a l'octubre de 1840, fos desposseït de la seva càtedra junt amb dos eminents jurisconsults, Ignasi Samponts i Barba i Josep Ferrer i Subirana. La raó fou pertànyer als moderats.

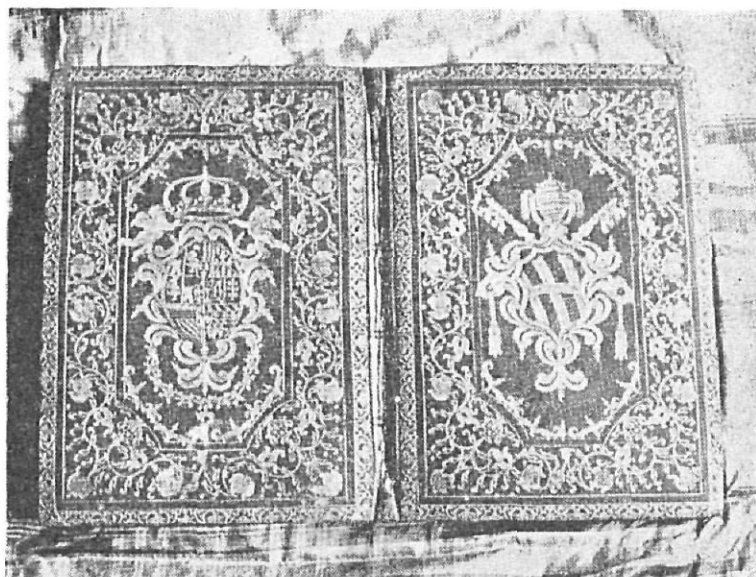
En l'àmbit jurídic, Martí d'Eixalà aplica el mètode anomenat analític. Arriba a la formulació de principis generals a partir de l'observació dels fets.⁹⁰ Serà el mètode adoptat per l'escola jurídica catalana del segle XIX, la qual cosa farà dir a Duran i Bas que Martí d'Eixalà és el fundador de la dita escola.⁹¹ La renovació filosòfica de Martí d'Eixalà va lligada a altres transformacions i inquietuds espirituals de la nova generació catalana de 1833. Aquesta renovació inspira el liberalisme i el romanticisme i asenta les bases ideològiques d'aquesta fase de la Renaixença Catalana. La defensa de la llengua és una de les seves manifestacions, com ho serà, també, la defensa del Dret civil català per

90. Cfr. MARTÍ D'EIXALÀ, R.: *Tratado Elemental de Derecho Civil Romano y Español*. Imp. Verdager (Barcelona 1838).

91. Cfr. DURAN I BAS, M.: *La escuela jurídica catalana*, en escrits primera sèrie. Ed. Oliveres (Barcelona 1852). Vegeu també, SOLDEVILA, F.: *Un segle de vida catalana*. Ed. Alcides (Barcelona 1961), p. 421. I, també «Miscellanea jurídica», per A. BORRELL en «R. J. C.», V. XXXIII, Barcelona 1927, p. 299.

Làmina representativa de la Universitat de Cervera.

Cobertes de la butlla de creació de la Universitat.

Segell major de la Universitat.

part dels homes que integren l'escola jurídica catalana. Aquesta transformació coincideix amb els transtorns polítics de l'anomenada revolució liberal catalana pels quals, alhora, ve condicionada.⁹²

Un cop traslladada la Universitat a Barcelona, Martí va tenir com a deixebles Xavier Llorens Barba i Manuel Duran i Bas, els quals aplicaren el mètodes i criteris de Martí d'Eixalà al camp de la filosofia i del dret, respectivament.⁹³

Sembla natural que la mentalitat d'aquesta ideologia fos oberta al progrés i a la tècnica i estigués igualment oberta a qualsevol ideologia que afavorís el dit progrés i reaccionés contra la mentalitat que es volia imposar des d'aquells qui detectaven el poder. Casanovas estableix una comparació entre la ideologia de Castella, la de Cervera i la que es va desenvolupar a Barcelona durant aquests anys. Comença fent un elogi de l'escola de Cervera i la posa en relació amb la cultura europea del segle XVIII. Diu que Cervera és molt més oberta als aires de fora que la cultura castellana. «Aquí se sent més l'humanisme italià, aquí arrela de seguit el gust per la ciència experimental, que ve de fora, contraposat a una filosofia purament especulativa i principalment dialèctica, aquí els juristes són naturalment històrics i crítics i hi ha una propensió i facilitat per les llengües estrangeres.» Afirmacions com aquestes no són fàcils de concordar amb amb el que ha afirmat en altres estudis d'aquesta mateixa obra, en els quals diu que no va tenir contacte amb altres centres, i que la ciència dels seus professors era més aviat fruit del tracte amb la ciència que no pas amb els llibres, que no tenien, ni amb altres centres que no visitaven.⁹⁴

Aquesta obertura es donava amb tota amplitud i força a Barcelona. Casanovas, en referir-se a Barcelona, afirma en to de lamentació que «hi hagué una vertadera invasió de totes les modes filosòfiques estrangeres en els programes filosòfics dels convents de Barcelona, tan bon punt faltaren els jesuïtes, sense fre,

92. Com són les realitzacions de Melcior Prat a Barcelona. Veg. BATISTA ROCA, Josep M.: *Martí d'Eixalà i la introducció de la filosofia escocesa a Catalunya*, en «*Spanic Studies in honour of Ignasi González Llobera*», Edited by Franck Pierce, The Dolphin Book Co. Ltd. (Oxford 1959), p. 60.

93. CAMPS I ARBOIX, J.: *Durán y Bas*, Ed. Aedos (1960), p. 24. I veg., també, DURAN I BAS, M.: *Una página de historia literaria: Martí d'Eixalà y sus lecciones sobre los sentimientos morales*. Col. Memòries de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Imp. Casa Provincial de Caritat. Barcelona 1905. Tom VIII, pp. 595-596.

94. CASANOVAS, I.: *La cultura catalana...* o. c. pp. 271-272.

sense criteri, sense consciència de les fabuloses contradiccions en què de vegades incorrien dins de la mateixa proposició. Però un sentit comú profund va paraitzar aquell caos amb el peripatetisme rutinari d'Amat, amb el psicologisme de Martí d'Eixalà i de Llorens Barba i amb l'escolasticisme sa i lliure de Balmes».⁹⁵

Hom pot, també, establir la comparació entre la línia catalana i la castellana de pensament des de Julià del Río, d'una banda, i Llorens Barba, d'una altra. Balmes, Martí d'Eixalà i Llorens Barba no solament no estaven en la línia de pensament de la Metafísica idealista dels alemanys, sinó que s'hi oposaven energèticament. L'idealisme alemany és refusat amb insistència. A Castella, hi entrà el krausisme o el racionalisme harmònic per mitjà de Sanz del Río. Aquesta entrada i les conseqüències que hi va tenir en l'ordre social i polític, de moment, semblaven inexplicables. L'escola filosòfica catalana del sentit comú, de Llorens Barba, és especulativa i deixa sentir el seu influx en els pensadors catalans, però no irradia influència a nivell institucional ni forma grups d'addictes. Tampoc no crea estils pedagògics ni estils visibles en el comportament social. De forma esquemàtica, diu Jordi Maragall, hom pot dir que el krausisme, amb uns orígens de pensament sistemàtic i metafísic, no té continuïtat en aquest nivell i sí que el té en l'estil de vida i en la pedagogia de l'acció social. En canvi, a Catalunya, ofereix una certa continuïtat en el pensament filosòfic del segle xx, però no dóna continuïtat visible i intel·lectual com a fet social, que té repercussions polítiques.⁹⁶ En el desenvolupament ideològic que es crea a Barcelona, hi és característic el clima antiescolàstic amb vestigis de romanticisme que s'hi genera. La revolució francesa va causar un impacte profund. Filla de l'enciclopedisme i de la Il·lustració, havia de produir respostes diverses. Cal recordar, endemés, que a Alemanya naixia un altre corrent de pensament, l'idealisme, que desembocava, també, en el romanticisme. Aquests corrents no van entrar fàcilment a Catalunya, però, de mica en mica, hi van penetrar l'enciclopedisme, el racionalisme, l'empirisme durant el segle XVIII. La burgesia, la classe més forta de Catalunya, va anar adquirint la mentalitat romàntica i irracionalista, encara que sense menyspear els altres factors, fills de la revolució, la tècnica i l'expansió del capitalisme.

Una de les causes de l'esmentada actitud es troba en la relació que Catalunya ha tingut amb França. La cultura catalana del

95. *Ibidem*, p. 274.

96. *Ibidem*, p. 36.

set-cents es nodrí de llibres francesos, que hi eren introduïts obertament o clandestinament. D'altra banda, era fàcil aquest contacte per tal com enviava els seus homes de ciències a formar-se al sud de França, i tenia com a principals enllaços el «Journal des Savants» i les «Mémoires de Trévoux».

Tan sols cal recordar, a més a més, la immigració francesa a Catalunya amb motiu de la revolució francesa.⁹⁷ Tanmateix, és molt més decisiva la influència francesa des de la pressió exercida pels invasors.

Durant l'ocupació francesa, va arribar a Catalunya tota mena de llibres. En aquest punt, és clarificador, tot i que se centri al segle XVIII, el treball de Miquel Batllori *Catalunya a l'època moderna, Les relacions hispano-franceses al segle XVIII*.⁹⁸

L'impacte d'aquesta ideologia es manifesta en els grups que apareixen a Catalunya d'ideologia jansenista o filojansenista; el més conegut d'aquests grups fou el format per Francesc Armanyà, Fèlix Amat i Martí Franquès. Les característiques religioses poden reduir-se a agustinisme, tomisme, filojansenisme i anti-jesuitisme.⁹⁹

A Espanya, no poden ésser considerats vertaders jansenistes aquests clergues «il·lustrats», que propugnen una reforma de l'Església i de la cultura eclesiàstica amb l'ajuda del poder reial, i s'oposen a l'excessiva intromissió de Roma en les coses de l'Església d'Espanya, que eren fermes adversaris dels jesuïtes, en part, perquè no admittien les idees molinistes, probabilistes i romanistes.

97. SOLDEVILA, F.: *Història de Catalunya*. T. III, o. c., pp. 1.238-1.240.

98. BATLLORI, M.: *Catalunya a l'època moderna. Les relacions hispano-franceses al segle XVIII*. Recerques d'història cultural i religiosa. Edicions 62 (Barcelona 1971), pp. 383-420.

99. El fet que la història religiosa de Catalunya estigui sense estudiar no permet fer les precisions que caldria dins del conjunt ideològic que estudiem, però en poden avançar aquestes idees. Les relacions entre Climent i Amat configuren part de l'Església catalano-valenciana. Aquesta va tenir un notable nivell intel·lectual, que no era de la Companyia de Jesús. El biògraf Armanyà diu: «És notable el paral·lisme que existeix entre ambdós prelats —Climent i Armanyà—. Aquest darrer va aprendre, sens dubte, molt del gran Climent». En el cas d'Amat, la influència de Climent és molt més clara, ja que s'havia format al seu costat. Manuel de Sisternes, que havia assistit a la fundació del grup, els coneixia com els «clementins», denominació que pot ser significativa, ja que els jesuïtes els deien «filòsofs moderns», «jansenistes». LLUCH, E.: *El pensament econòmic a Catalunya... o. c.*, p. 148.

Allò que, a nosaltres, de debò ens interessa és que les idees jansenistes havien entrat en aquets ambients més cultes o de la clerecia espanyola, no tant per contactes personals com per llibres i periòdics que arribaven de França. Primer, clandestinament i, després, per la protecció reial, que va permetre que els llibres parajansenistes fossin textos oficials a les universitats i Seminaris espanyols.¹⁰⁰ La conclusió d'aquestes dades és afirmar la influència de les idees franceses durant aquesta època de la cultura catalana, influència que repercutirà en tots els ordres.

100. BATLLORI, M.: *Catalunya a l'època moderna* o. c., pp. 407-408.